

Після падіння
Денніс Лігейн

Журналістка Рейчел Чайлдс-Делакруа, інтелігентна тендітна жінка, стріляє у свого чоловіка Браяна. Мотив? Їй зірвало дах від правди, що стала громом серед ясного неба. Але смертю чоловіка все не закінчилося. До Рейчел навідується небезпечні та впливові люди. Вони шукають Браяна, щоб забрати в нього якийсь ключ. І якщо Рейчел дороге власне життя, вона мусить знайти ключ першою. А він пішов на дно разом із трупом Браяна. Однак найбільшим шоком є те, що тіло чоловіка... зникло.

Обережно! Ненормативна лексика!

Денніс Лігейн

Після падіння

© Dennis Lehane, 2017

© Unsplash.com / Engin Akyurt; Cristian Palmer, обкладинка, 2021

© Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

* * *

Пам'яті Девіда Вікгема,
принца Провіденса
та справді крутого хлопця

When you just give love and never get love
you'd better let love depart
I know it's so, and yet I know
I can't get you out of my heart.

Бадді Джонсон. Since I fell for you[1 – Твоя любов даремна знов? / Її ти краще відпусти. / Я знаю, це так, і все ж ніяк / Не можеш ти з мого серця піти (пісня «Відколи я на тебе запав»). – Тут і далі прим. перекл.]

Я виступаю в масці.

Рене Декарт

Пролог. Після «Сходів»

Одного травневого вівторка Рейчел на тридцять п'ятому році життя застрелила свого чоловіка. Він незграбно позадкував із чудернацькою впевненістю на обличчі, ніби в глибині душі завжди знав, що вона так вчинить.

А ще він видавався здивованим. Вона гадала, що теж видається здивованою.

Її мати не здивувалася б.

Її мати, яка так і не вийшла заміж, написала знамениту книжку про те, як зберегти шлюб. Її розділи було названо на честь стадій, які докторка наук Елізабет Чайлдс визначала в кожних стосунках, що починалися зі взаємного потягу. Книжка мала назву «Сходи» та стала такою успішною, що її матір умовили (вона казала «змусили») написати два продовження: «Піднятися сходами знов» і «Сходишки: збірник вправ», кожне з яких продавалося гірше за попередню книжку.

Потай її мати вважала всі три книжки «емоційно незрілим шарлатанством», але все-таки плекала тужливу ніжність до «Сходів», бо, пишучи їх, не усвідомлювала, як мало знає насправді. Вона сказала це Рейчел, коли Рейчел було десять. Того ж літа, напившись коктейлів по обіді, вона сказала доньці: «Чоловік – це історії, які він про себе розповідає, і здебільшого ці історії брехливі. Ніколи не придивляйся надто пильно. Якщо ти викриєш його брехню, це принизить вас обох. Найкраще просто терпіти ці бздури».

Тоді мати поцілувала Рейчел у маківку. Погладила по щоці. Сказала їй, що вона в безпеці.

Коли було опубліковано «Сходи», Рейчел було сім. Вона пам'ятала нескінченні телефонні дзвінки, круговерть подорожей, відродження материнної залежності від куріння й відчайдушні, витончені чари, що її накрили. Вона пам'ятала, як відчувала, що її мати, яка ніколи не була щасливою, із досягненням успіху стала ще сердитішою, та висловити цього відчуття Рейчел практично не могла. Багато років по тому вона запідозрить, що слава та гроші просто позбавили матір можливості виправдовувати своє невдоволення. Її мати, яка геніально аналізувала проблеми чужих людей, ніколи не здогадувалась, як поставити діагноз самій собі. Тож вона все життя шукала розв'язків проблем, які народжувалися, зростали, жили та вмирали в межах її власних кісток. У сім років, та й навіть у сімнадцять, Рейчел, звичайно, нічого про це не знала. Вона знала одне: її мати – нещасна жінка, отже, вона сама – нещасна дитина.

Свого чоловіка Рейчел застрелила в човні в Бостонській бухті. Її чоловік тримався на ногах зовсім недовго (сім секунд? десять?), а тоді перекинувся через корму та впав у воду.

Але в ці останні секунди в його очах відобразилася ціла низка емоцій.

Відчай. Жаль до себе. Жах. Забуття – таке потужне, що воно омолодило його на тридцять років і обернуло на десятирічного хлопчика в неї на очах.

Звичайно ж, гнів. Обурення.

Раптова й несамовита рішучість – ніби він буде в нормі, з ним усе буде гаразд, він прорветься, хоча з його серця на долоню, яку він склав ківшиком під серцем, ллеться кров. Він же як-не-як сильний, створив усе цінне у своєму житті самою лише силою волі і здатен силою волі вирватися з цього.

А тоді до нього почало доходити: ні, він не здатен.

Коли він подивився просто на неї, заявило про себе та притлумило всі інші емоції найбільш незбагненне з почуттів.

Любов.

Це було неможливо.

І все ж...

Її не можна було сплутати ні з чим. Несамовиту, безпорадну, чисту. Вона розквітала й розбризкувалася разом із кров'ю на його сорочці.

Він самими губами вимовив, як часто вимовляв, звертаючись до неї з іншого кінця велелюдного приміщення: «Я. Тебе. Кохаю».

А тоді впав із човна та зник під темною водою.

Якби хтось запитав її за два дні до того, чи кохає вона свого чоловіка, вона сказала б: «Так».

Власне, якби хтось поставив їй те саме запитання, коли вона тиснула на спусковий гачок, вона б теж сказала: «Так».

Її мати написала про це один розділ – Розділ 13, «Неузгодженість».

А може, тут більше підходив наступний розділ – «Смерть старого сюжету»?

Рейчел точно не знала. Інколи вона їх плутала.

Рейчел у дзеркалі. 1979–2010

1. Сімдесят трое Джеймсів

Рейчел народилася в долині Піонерів на заході Массачусетсу. Ця долина була відома як регіон П'яти коледжів: Амгерсту, Гемпширу, Маунт-Голіоку, Сміту та Массачусетського університету, – і там працювали дві тисячі викладачів, які навчали двадцять п'ять тисяч студентів. Рейчел виросла у світі кав'ярень, мініготелів, просторих общинних земель і дощатих будинків із верандами по всьому периметру й затхлими горищами. Восени щедро падало листя, захарашуючи вулиці, сиплючись на тротуари й забиваючи прогалини в огорожах. Узимку сніг інколи огортав долину такою глибокою тишею, що вона сама по собі ставала звуком. У липні та серпні листоноша

іздив на велосипеді зі дзвоником на кермі, а ще приїздили туристи, яких цікавили літній театр і полкування на антикваріат.

Її батька звали Джеймс. Більше вона не знала про нього майже нічого. Їй пригадувалося, що волосся він мав хвилясте й темне, а всміхався несподівано й невпевнено. Він щонайменше двічі водив її на майданчик із темно-зеленою гіркою, над яким так низько нависали беркширські хмари, що йому доводилося стирати з гойдалки осілу на ній вологу, перш ніж садовити туди доньку. Під час однієї з цих поїздок він розсмішив її, та як, вона згадати не могла.

Джеймс працював викладачем в одному з коледжів. Вона гадки не мала, у якому та ким він був: ад'юнктом, асистент-професором чи доцентом на шляху до безстрокового контракту. Вона навіть не знала, чи викладав він у котромусь із П'яти коледжів. Він міг працювати в Беркширі чи Спрінгфілдському технічному муніципальному коледжі, Грінфілдському муніципальному коледжі чи Вестфілдському державному університеті або ж у будь-якому з десятка інших вишів і дворічних коледжів регіону.

Її мати, коли Джеймс їх покинув, викладала в Маунт-Голіоку. Рейчел тоді було майже три роки, і вона ніколи не могла сказати напевне, бачила вона на власні очі, як її батько того дня вийшов із дому, чи просто уявляла це, щоб залікувати рану, якої завдало його зникнення. Вона чула, як із-за стіни маленького будиночка на Вестбрук-роуд, що його вони винаймали того року, долинав голос її матері: «Чуєш? Вийдеш за ті двері – і я тебе викреслю». Невдовзі після того по сходах іззаду загупала важка валіза, а тоді різко зачинилася скриня. У невеличкій автівці з хрипом і свистом ожив холодний мотор, тоді по зимовому листі й замерзлому болоті захрускотіли шини, а далі... тиша.

Можливо, її матері не вірилося, що він справді піде. Можливо, коли він пішов, вона запевнила себе, що він повернеться. Коли ж він не повернувся, її розпука перетворилася на ненависть, а її ненависть стала бездонною.

– Він пішов, – сказала вона, коли Рейчел років у п'ять почала докучати їй запитаннями про те, де він. – Він не хоче мати з нами нічого спільного. І це не страшно, сонечку, бо він не конче має нас визначати. – Вона стала на коліна перед Рейчел і заправила їй за вухо волосинку, що вибилася із зачіски. – І віднині не говорімо більше про нього. Згода?

Та Рейчел, звичайно, говорила й питала про нього. Спершу це дратувало її матір: у її очах відображався несамопитий, панічний жах, від якого в неї роздувалися ніздрі. Та врешті на зміну цьому панічному жаху прийшла дивна, малесенька усмішка. Така малесенька, що її й усмішкою важко було назвати: у неї просто злегка підіймався правий бік вуст, і це чомусь видавалося самовдоволеним, гірким і водночас переможним.

Лише багато років по тому Рейчел зрозуміє: ця усмішка з'явилася тоді, коли її мати вирішила (свідомо чи несвідомо, вона так і не дізнається) зробити особу її батька головним полем бою у війні, що задавала тон усій юності Рейчел.

Мати обіцяла Рейчел назвати Джеймсове прізвище того дня, коли їй виповниться шістнадцять, за умови що дівчина продемонструє зрілість, яка вказуватиме на її здатність це витримати. Та того літа, перед самим своїм шістнадцятиріччям, Рейчел заарештували у краденій автівці разом із Джеродом Маршаллом, з яким вона пообіцяла матері більше не зустрічатися. Наступною призначеною датою став її випуск зі старшої школи, та їй пощастило, що вона взагалі змогла випуститися, вскочивши того року в халепу через екстазі на напівофіційній шкільній вечірці. От як вона піде

до коледжу – спершу до муніципального, щоб підвищити оцінки, а тоді до «справжнього», – сказала її мати, тоді вона, може, і скаже.

Вони постійно через це сперечалися. Рейчел волала, ламала речі, а усмішка її матері невпинно холонула й меншала. Мати не раз питала Рейчел: «Нащо?»

«Нащо тобі це знати? Нащо тобі зустрічатися з незнайомцем, який ніколи не вкладався у твоє життя чи твою фінансову безпеку? Може, перш ніж піти у світ шукати людину, яка не може відповісти на жодне запитання та принести тобі спокій, варто подумати, що в тобі самій є такого, що робить тебе такою нещасною?»

«Таж він – мій батько!» – не раз кричала Рейчел.

«Він – не твій батько, – казала її мати елебно-співчутливим тоном. – Він – мій донор сперми».

Так вона висловилася наприкінці однієї з найжахливіших їхніх сварок, Чорнобильської катастрофи у світі суперечок між матерями й доньками. Рейчел, здавшись, сповзла по стіні вітальні й прошепотіла: «Ти мене вбиваєш».

«Я тебе захищаю», – сказала її мати.

Рейчел підвела погляд і з жахом зрозуміла, що її мати в це вірить. А ще, що було значно гірше, визначає себе через це переконання.

Коли Рейчел навчалася на третьому курсі в Бостоні й сиділа на «Вступі до британського літературознавства від 1550 року», її мати поїхала на червоне світло в Нортгемптоні і в бік її «сааба» врзалась автоцистерна, що їхала на максимальній дозволений швидкості. Спершу були побоювання, що в ході цієї аварії було пробито корпус автоцистерни, та цього, як виявилось, не сталося. Отож вогнеборцям і рятувальникам, які приїхали аж із Піттсфілда, стало легше на душі: автоцистерну щойно наповнили по вінця, а те перехрестя було розташоване в густозаселеному районі неподалік будинку для людей похилого віку і підготовчої школи на цокольному поверсі.

Водій автоцистерни відбувся легким шоком і розривом зв'язки у правому коліні. Елізабет Чайлдс, славетна колись письменниця, померла відразу після зіткнення. Хоча її слава по всій країні вже давно згасла, та на місцевому рівні її зоря досі яскраво горіла. І «Веркшир ігл», і «Дейлі Гемпшир газетт» розмістили її некролог на другій шпальті першої сторінки, а на похорон прийшло чимало людей, проте на поминальному обіді в її будинку опісля відвідувачів уже було не так багато. Вільшу частину заготовленої для гостини їжі Рейчел зрештою пожертвувала місцевому притулку для безхатків. Вона поспілкувалася з кількома материними друзями – здебільшого жінками та одним чоловіком, Джайлзом Еллісоном, який викладав політологію в Амгерсті та, як уже давно підозрювала Рейчел, часом був коханцем її матері. Вона здогадувалася, що її припущення правильне, із того, як жінки приділяли Джайлзові особливу увагу та як мало він говорив. Він, зазвичай говіркий, знов і знов розмикав губи, неначе бажаючи заговорити, але тоді передумував. Він оглядав будинок так, неначе впивався ним, неначе його опорядження було йому знайоме й колись його втішало. Неначе воно було всім, що зосталося від Елізабет, а він осмислював те, що більше ніколи не побачить ні цього опорядження, ні її. Він стояв дощової квітневої днини на тлі вікна зали, що виходило на Олд-Мілл-лейн, і Рейчел відчула, як їй стає страшенно шкода Джайлза Еллісона, який раптом постарів, наблизившись до пенсії і нікчемності. Він сподівався, що пройде цю ініціацію разом з ущипливою левицею, та тепер

проходитиме її сам. Сумнівно, що він знайде таку ж розумну й запальну партнерку, як Елізабет Чайлдс.

Вона ж відзначалася своєю нав'язливою, в'їдливою осяйністю. Вона не входила до приміщень, а влітала. Не зверталася до друзів і колег, а збирала їх навколо себе. Вона ніколи не дримала, рідко здавалася втомленою, і ніхто не міг пригадати, щоб вона бодай раз хворіла. Коли Елізабет Чайлдс виходила з приміщення, це відчували навіть ті, хто приходив після того. Коли Елізабет Чайлдс покинула світ, це сприймалося так само.

Рейчел із подивом усвідомила, яка неготова вона була до втрати матері. Її мати була багато ким, і здебільшого донька не вважала це чимось добрим, але вона завжди була однозначно присутня. А тепер вона однозначно – і просто жакливо – зникла.

Та все ж давнє запитання нікуди не поділось. А зі смертю матері Рейчел позбулася можливості легко дізнатися відповідь на нього. Може, Елізабет і не бажала надавати цю відповідь, але вона, поза сумнівом, її знала. Тепер її, можливо, не знав ніхто.

Хай як добре Джеймс, її друзі, агент, видавець і редактор знали Елізабет Чайлдс (а всі вони, схоже, знали її в іпостасі, що мала невеликі, проте вкрай важливі відмінності від тієї жінки, яку знала Рейчел), ніхто з них не знав її довше, ніж Рейчел жила на світі.

– Якби ж то я знала щось про Джеймса, – сказала якимось, звертаючись до Рейчел, Енн Марі Мак-Каррон, найдавніша подруга Елізабет у цій місцевості, коли вони достатньо напилися, щоб Рейчел порушила тему свого батька, – та вперше пішла кудись із твоєю матір'ю вже за кілька місяців після того, як вони порвали. Пам'ятаю, що він викладав у Коннектикуті.

– У Коннектикуті?

Вони сиділи на зашкленій веранді позаду будинку за якихось двадцять дві милі строго на північ від кордону штату Коннектикут, а Рейчел чомусь іще ніколи не спадало на думку, що її батько цілком міг викладати не в котромусь із П'яти коледжів чи п'ятнадцяти інших коледжів із масачусетського боку Беркширів, а всього за пів години дороги на південь, у Коннектикуті.

– У Гартфордському університеті? – спитала вона в Енн Марі.

Енн Марі одночасно скривила губи й наморщила носа.

– Не знаю. Може, й так. – Обняла її однією рукою. – Шкода, що я нічим не можу допомогти. І хотіла б, щоб ти махнула на це рукою.

– Чому? – мовила Рейчел (це вічне «чому?», як вона подумки називала це запитання). – Він що, був аж такий жакливий?

– Я ніколи не чула, що він жакливий, – відповіла Енн Марі трохи шепеляво та з сумною міною. Визирнувши крізь ширму на туман кольору каменю серед сірих пагорбів, вона заговорила з непохитною категоричністю. – Сонечку, я тільки чула, що він пішов далі.

У заповіті мати відписала все їй. Вийшло менше, ніж Рейчел сподівалася б, але більше, ніж вона потребувала у двадцять один рік. Живучи ощадливо та розважливо вкладаючи гроші, вона цілком могла прожити на свою спадщину десять років.

У замкненій шухляді в материному кабінеті вона знайшла два її випускні альбоми – зі старшої школи Норт-Адамс і зі Сміт-коледжу. Магістерський і докторський ступінь вона здобула в університеті Джонса Гопкінса («Господи, у двадцять дев'ять років», – усвідомила Рейчел), та про це свідчили лише дипломи, що висіли в рамках на стіні біля каміна. Вона тричі переглянула ті альбоми, щоразу змушуючи себе гортати із черепашачою швидкістю. Загалом вона знайшла чотири знімки матері: два офіційні, два в компанії. В альбомі Сміт-коледжу Рейчел не знайшла жодного студента на ім'я Джеймс, бо то був виш тільки для дівчат, зате відшукала двох викладачів – щоправда, жоден із них не мав потрібного віку та чорного волосся. В альбомі старшої школи Норт-Адамс вона знайшла шістьох хлопців на ім'я Джеймс, і бути ним могли двоє з них: Джеймс Мак-Гвайр і Джеймс Квінлан. Просидівши пів години за комп'ютером у бібліотеці Саут-Гадлі, вона пересвідчилася в тому, що Джеймса Мак-Гвайра з Норт-Адамса ще в студентські роки паралізувало після нещасного випадку під час рафтингу, а Джеймс Квінлан вивчав управління бізнесом у Вейк-Форестському університеті й рідко виїздив за межі Північної Кароліни, де створив успішну мережу магазинів тикових меблів.

Улітку перед продажем будинку Рейчел завітала до «Беркшир Сек'юриті Ессошіейтс» і зустрілася з Браяном Делакура, приватним детективом. Він був усього на кілька років старший за неї і тримався з витонченою легкістю бігуна підтюпцем. Зустрілися вони в його офісі на другому поверсі у промисловому парку в Чикопі. То був не кабінет, а справжня коробка для взуття: тільки Браян, письмовий стіл, два комп'ютери та ряд картотечних шафок. Коли Рейчел спитала, де згадані в назві фірми «партнери»[2 – Associates – партнери (англ.)], Браян пояснив, що той партнер – він. Головна контора була розташована у Вустері. Його контору-супутник створено за франшизою, і він лише починає працювати. Браян запропонував їй звернутися до більш досвідченого детектива, та дівчині дуже не хотілося лізти назад у машину й перти аж до Вустера, тож вона ризикнула й розповіла, чому прийшла. Браян поставив кілька запитань, пишучи у жовтому блокноті й зазираючи їй у вічі досить часто, щоб вона помітила в його погляді просту ніжність, яка здавалася надто зрілою як на його роки. Детектив видався їй серйозним і досить новим обличчям у цій сфері, щоб досі залишатися чесним, а два дні по тому він підтвердив цю думку, порадивши їй не наймати ні його, ні, якщо вже на те пішло, когось іншого. Браян сказав Рейчел, що може взяти її справу в роботу та, імовірно, взяти з неї гроші щонайменше за сорок годин роботи, а тоді повернутися з тією самою думкою, яку висловить тепер.

– У вас недостатньо інформації, щоб відшукати цього хлопця.

– Тому я вас і наймаю.

Він посунувся в кріслі.

– Я трохи пошукав після нашої першої зустрічі. Нічого серйозного, грошей я за таке з вас не візьму...

– Я заплачу?.

– ...але цього досить. У нас могли б бути шанси відстежити хлопця, який двадцять років тому викладав у одному з понад двадцяти вищих навчальних закладів Массачусетсу чи Коннектикуту, якби він звався Тревор чи, трясця, навіть Закарі. Проте я, міс Чайлдс, провів для вас швидкий комп'ютерний аналіз, і за останні двадцять років у двадцяти семи закладах, які я визначив як імовірних кандидатів, було сімдесят трое, – помітивши її шок, він кивнув, – ад'юнктів, тимчасових викладачів, асистент-професорів, доцентів і професорів на ім'я Джеймс. Хтось протримався один семестр, хтось менше, а хтось пішов іншим шляхом і дістав постійну роботу.

- Можете знайти послужні списки, фотографії з особових справ?

- Для деяких - звичайно, можливо для половини. Але якщо його не буде серед цієї половини - та й як ви взагалі його розпізнали б? - то нам довелося б відстежити інших тридцятьох п'ятьох Джеймсів, які, якщо про це можна судити з демографічних тенденцій у нашій країні, розкидані по всіх п'ятдесяти штатах, і знайти спосіб дістати їхні фотографії двадцятирічної давності. Тоді я взяв би з вас гроші не за сорок годин роботи, а за чотириста. І все одно не було б гарантії, що ми знайдемо цього хлопця.

Рейчел розглянула свої відчуття - тривогу, лють, безпорадність, - відчула ще сильнішу лють, а тоді нарешті впертий гнів: цей гад не хоче виконувати свою роботу. Чудово, вона знайде того, хто її виконає.

Браян прочитав це в її очах і помітив, як вона підтягнула до себе сумочку.

- Якщо ви підете до когось іншого, то цей хтось, побачивши вас, молоду жінку, яка нещодавно успадкувала трохи грошей, витягне з вас ці гроші, та все одно нічого не знайде. І ця крадіжка, а, на мою думку, це крадіжка, буде цілком законною. Тоді ви зостанетесь бідною і без батька.

Він нахилився вперед і тихо спитав:

- Де ви народилися?

Вона нахилила голову в бік вікна на південь.

- У Спрінгфілді.

- Документи з лікарні є?

Вона кивнула.

- У графі «батько» зазначено «невідомий».

- Але ж вони, Елізабет і Джеймс, тоді були разом.

І знову кивок.

- Одного разу, будучи напідпитку, вона розповіла мені, що того вечора, коли в неї почалися пологи, вони сварились і він поїхав із міста. Вона народила мене й зозла відмовилася зазначати його в документах, бо його не було поруч.

Вони сиділи й мовчали, аж поки вона не сказала:

- То ви не візьметесь за мою справу?

Браян Делакура похитав головою.

- Відпустіть його.

Вона підвелася з дрожем у руках і подякувала за приділений час.

Рейчел відшукала фотографії в усьому будинку: на тумбочці в материній спальні, у коробці на горищі, у шухляді в матиному кабінеті. Щонайменше на вісімдесяти п'яти відсотках із них було зображено її з матір'ю. Рейчел вражало те, як на них у материних очах ясна любов до неї - щоправда, як і слід було очікувати, навіть на знімках матирина любов видавалася

непростою, наче вона саме переосмислювала це почуття. На решті п'ятнадцяти відсотках знімків було зображено її друзів і колег з академічного середовища та книговидання. Знімки було головно зроблено на святкових коктейльних вечірках і пікніках на початку літа, а два з них – у барі, за участю людей, яких Рейчел не впізнавала та які явно були науковцями й викладачами.

Чоловіка з темним хвилястим волоссям і невпевненою усмішкою не було на жодному фото.

Продавши будинок, Рейчел знайшла материні щоденники. На той час вона вже закінчила Емерсон-коледж і збиралася поїхати з Массачусетсу, щоби вступити до магістратури у Нью-Йорку. Зі старим вікторіанським будинком у Саут-Гадлі, де вони з матір'ю жили, відколи Рейчел пішла до третього класу, було пов'язано мало добрих спогадів, а ще завжди здавалося, ніби в ньому живуть привиди. («Але це привиди викладачів, – казала її мати, коли з віддаленого кінця коридору долиняло непоясненне рипіння чи на горищі щось гупало. – Мабуть, читають собі Чосера й попивають трав'яний чай».)

Щоденники лежали не на горищі. Вони лежали у скрині в підвалі, під недбало запакованими іноземними виданнями «Сходів». То були розліновані зошити із записами, безладність яких дорівнювала організованості її матері у повсякденному житті. Половина з них не мала дат; також її мати могла не писати по кілька місяців, а якось навіть не писала цілий рік. Найчастіше вона писала про страх. До «Сходів» цей страх був пов'язаний із фінансами: роботою викладачки психології вона ніколи не зароблятиме достатньо, щоб погасити свої кредити на навчання, уже не кажучи про те, щоб послати доньку до годящої приватної школи, а потім – до годящого вишу. Після того як її книжка опинилась у списках національних бестселерів, вона боялася, що більше ніколи не напише гідного тексту. Також вона боялася, що їй дорікнуть за ходіння в новому вбранні короля, за шахрайство, яке буде викрито, коли вона опублікується знову. Цей страх виявився пророчим.

Але здебільшого вона боялася за Рейчел. Рейчел побачила, як виросла на тих сторінках із галасливого, радісного, часом дратівного приводу для гордоців («Їй властива його жага до гри... У неї таке прекрасне й великодушне серце, що мені лячно думати, що з ним зробить світ...») у безнадійну бунтарку, яка руйнувала саму себе («Мене не так бентежить її самокатування, як нерозбірливість в особистому житті: на Бога, їй же лише тринадцять... Вона стрибає в темні води, а потім скаржиться на глибину, але у стрибку звинувачує мене»).

П'ятнадцять сторінок по тому вона натрапила на таке: «Це ганебно, та я мушу визнати: я була незадовільною матір'ю. Ніколи не могла витерпіти недорозвиненості лобової частки мозку. Я забагато гарикаю, зачіпаю за живе тоді, коли маю бути взірцем терпіння. На жаль, вона виросла з безцеремонною редукціоністкою. І без батька. І через це всередині неї з'явилася дірка».

За кілька сторінок її мати повернулася до цієї теми. «Боюся, вона змарнує життя, шукаючи, чим заповнити цю діру, шукаючи скороминущого, нікчемних дрібничок для душі, псевдонаукових методів терапії, самолікування. Вона вважає себе бунтівною і безжурною, та їй властива лиш одна із цих рис. Їй потрібно дуже багато».

Ще за кілька сторінок, у записі без дати, Елізабет Чайлдс зізналася: «Зараз вона лежить і не встає, хворіючи в чужому ліжку, і докучливіша, ніж зазвичай. Ізнову звучить нав'язливе запитання: "Хто він, мамо?" Вона здається дуже тендітною – крихкою, сльозливою та кволою. Їй, моїй безцінній Рейчел, властиві багато чудових рис, але вона не сильна. Якщо я

скажу їй, хто такий Джеймс, вона його відшукає. Він розіб'є їй серце. А чому я маю давати йому таку владу? Нащо дозволяти йому тепер, коли минуло стільки часу, іі кривдити? Витирати ноги об іі прекрасне понівечене серце? Сьогодні я його бачила».

Рейчел, яка сиділа на передостанній сходинці перед підвалом, затамувала подих. Вона стиснула краї щоденника, і в неї перед очима все застрибало.

«Сьогодні я його бачила».

«Він мене так і не побачив. Я припаркувалася далі по вулиці. Він стояв на моріжку будинку, який знайшов після того, як нас покинув. А з ним були вони: нова дружина, нові діти. Він добряче полисів, розм'як вище паска й нижче підборіддя. Втішає це слабко. Він щасливий. Хай допоможе мені Господь. Він щасливий. І хіба це не найгірший кінець з усіх можливих? Я навіть не вірю у щастя – ні як ідеал, ні як реальний стан; це дитяча мета, – і все ж він щасливий. Він відчує, що ця донька, якої він ніколи не хотів, а після народження не хотів бачити ще сильніше, загрожує цьому щастю. Тому що вона нагадує йому про мене. Про те, як він мене зненавидів. І він іі скривдить. Я була єдиною людиною в його житті, що відмовилася його обожнювати, і він нізащо не простить цього Рейчел. Він вирішить, що я казала їй про нього щось неприємне, а Джеймс, як ми всі знаємо, ніколи не вмів добре витримувати критику на свою адресу: він же такий безцінний і серйозний».

Рейчел була прикута до ліжка всього раз у житті – у першому класі старшої школи. Підхопила мононуклеоз перед самісінькими різдвяними канікулами. Час виявився вдалим. За тринадцять днів вона встала з ліжка, а ще за п'ять – достатньо зміцніла, щоб повернутися до школи. Урешті-решт вона пропустила всього три дні занять.

Але саме в цей період іі мати, вочевидь, побачила Джеймса. Тоді ж іі мати була запрошеною професоркою у Весліанському університеті. Того року вона орендувала будинок у Міддлтауні, що в Коннектикуті, і саме там стояло «чуже ліжко», до якого була прикута Рейчел. Мати, як вона тепер згадувала з розгубленою гордістю, під час хвороби полишила іі всього один раз, аби купити харчів і вина. Рейчел тоді саме почала дивитися «Красуню» з відеокасети і ще дивилась іі, коли мати повернулася. Мати поміряла їй температуру й зауважила, що їй широка усмішка Джулії Робертс «генерально діє на нерви», а тоді занесла пакети з покупками на кухню, щоб їх розібрати.

Повернувшись до спальні з келихом вина в одній руці й мокрим рушничком для обличчя у другій, вона з тугою й надією поглянула на Рейчел і сказала: «Ми ж нормально впоралися, чи не так?»

Коли мати поклала рушничок їй на лоба, Рейчел підвела на неї погляд. «Звичайно», – сказала вона, бо тієї миті їй так здавалося.

Мати погладила іі по щоці та глипнула на телевізор. Фільм закінчувався. Прекрасний принц, Річард Гір, прийшов із квітами рятувати свою принцесу-повію, Джулію. Він різко простягнув квіти, Джулія засміялась і просльозилась, а на задньому плані голосно залунала музика.

Мати промовила: «Ну годі ж уже всміхатись».

Отже, цей запис у щоденнику було зроблено у грудні 1992 року. Чи на початку січня 1993 року. Вісім років по тому, сидячи на сходах до підвалу, Рейчел усвідомила, що іі батько тоді жив у радіусі тридцяти миль від Міддлтауна. Точно не більше. Іі мати менш ніж за дві години побувала на вулиці, на якій він жив, уздріла його з родиною, а тоді взяла харчів і

зайшла по вино до магазину алкогольних напоїв. Отже, Джеймс викладав десь поблизу, найімовірніше в Гартфордському університеті.

«Якщо він на той час іще викладав», – зауважив Браян Делакруа, коли вона йому зателефонувала.

«Так».

Але Браян погодився, що тепер має достатньо зачіпок, щоб узятися за її справу, взяти з неї гроші та все одно спокійно дивитися на себе вранці у дзеркалі. Тож наприкінці літа 2001 року Браян Делакруа та фірма «Беркшир Сек'юріті Ессошіейтс» почали розслідування, покликане встановити особу її батька.

І вони не знайшли нічого.

Того року на півночі Коннектикуту не викладала у вишах жодна людина на ім'я Джеймс, про яку вже не було б відомо чимало. Один мав біляве волосся, другий був афроамериканцем, а третьому було двадцять сім років.

Рейчел ізнову сказали відпустити це.

– Я забираюся звідси, – сказав Браян.

– Із Чикопі?

– Із цієї сфери. Тож так, із Чикопі теж, але просто не хочу бути приватним детективом. Надто вже це похмуро, розумієте? Здається, я тільки те й роблю, що когось розчаровую, навіть знаходячи людям те, за що вони мені заплатили. Вибачте, що не зміг вам допомогти, Рейчел.

Від цих слів у ній щось спорожніло. Ще один відхід. Ще одна людина в її житті, хай яка незначна, піде, незалежно від того, хоче вона цього чи ні. Вона не мала тут права голосу.

– Що будете робити? – спитала вона.

– Мабуть, поїду назад до Канади.

Його голос звучав упевнено, неначе він опинився в місці, у якому збирався опинитися все життя.

– Ви канадець?

Браян стиха хихотнув.

– Звісно.

– Що там у вас?

– Сімейний бізнес із лісозаготівлі. А як ваші справи?

– В аспірантурі все чудово. А в Нью-Йорку зараз, – сказала вона, – не зовсім.

Надворі був кінець вересня 2001 року; від падіння веж минуло менше трьох тижнів.

– Звичайно, – серйозно промовив він. – Звичайно. Сподіваюсь, у вас усе налагодиться. Усіляких вам гараздів, Рейчел.

Вона здивувалася тому, як душевно звучить її ім'я в його вустах. Вона уявила його очі, ніжність у них і з легким роздратуванням усвідомила, що була до нього небайдужа й не змогла цього визнати, коли це могло мати якесь значення.

- Канада, так? - перепитала вона.

Його характерний тихий смішок.

- Канада.

Вони попрощались.

У квартирі на цокольному поверсі будинку на Вейверлі-плейс у Грінвіч-Вілледж, звідки легко було ходити пішки на більшість пар у Нью-Йоркському університеті, вона сиділа посеред сажі й попелу, що заповнили нижній Мангеттен у перший місяць після 11 вересня. У день теракту підвіконня в її квартирі вкрилися густим, схожим на вовну пилом, пилом із волосся, крихт кістки та клітин, що збирався, наче легенький сніжок. У повітрі пахло горілим. По обіді вона прогулялася без цілі та зрештою пройшла повз реанімацію лікарні святого Вінсента, де стояли вишикувані каталки для пацієнтів, які так і не надійшли. У наступні дні на стінах і огорожах лікарні почали з'являтися фотографії, найчастіше - із простим посланням: «Ви бачили цю людину?»

Ні, не бачила. Ті люди зникли.

Її оточували втрати, що значно перевершували будь-які втрати в її власному житті. Вона зусібіч бачила скорботу, молитви, що залишалися без відповідей, і хаос у самісіньких основах, який набував стількох подоб - сексуальної, емоційної, психологічної, моральної, - що швидко перетворився на спільний досвід, який об'єднував усіх.

«Ми всі загубились», - усвідомила Рейчел і заповзялася по змозі перев'язати рану самій собі й більше ніколи її не колупати.

Тієї осені вона натрапила в одному з материних щоденників на два речення, які наступні кілька тижнів щовечора повторювала про себе перед сном.

«Джеймс, - писала її мати, - ніколи не був призначений для нас».

«А ми ніколи не були призначені для нього».

2. Блискавка

Перша в житті панічна атака спіткала Рейчел восени 2001 року, відразу після Дня подяки. Ідучи вздовж Крістофер-стріт, вона проминула жінку, свою ровесницю, що сиділа на чавунному ганку під арковим входом до житлового кооперативу. Жінка ридала, затуливши лице руками, що в тодішньому Нью-Йорку не було дивовижною. Люди ридали в парках, убиральнях і потягах метро на лінії А; хтось тихо, а хтось - завзято й голосно. Це було повсюди. Проте все одно треба було питати, все одно треба було перевіряти.

- Ви в нормі? - Рейчел потягнулася до жінки, щоб її торкнутися.

Жінка відсахнулася.

- Що ви робите?

- Перевіряю, чи в нормі ви.

- У мене все гаразд. - Обличчя в жінки було сухе. Вона курила цигарку, якої Рейчел досі не помічала. - А ви в нормі?

- Атож, - відказала Рейчел. - Я просто...

Жінка простягнула їй кілька носовичків.

- Та нічого. Дайте собі волю.

Обличчя в жінки було сухе, а очі не червоніли. Вона не затуляла обличчя. Вона курила цигарку.

Рейчел узяла носовички. Промокнула обличчя, намацала потік на ньому, намацала сльози в себе під носом, що скрапували з її щелепи й підборіддя.

- Та нічого, - повторила жінка.

Дивилася вона на Рейчел так, наче то було не нічого, аж ніяк не нічого. Вона глянула на Рейчел, а тоді - поза Рейчел, неначе сподіваючись, що її врятують.

Рейчел кілька разів промимрила «дякую» й пошкандибала геть. Дісталася рогу Крістофер-стріт і Вігокен-стріт. На світлофорі простояв червоний фургон. Його водій витріщився блідими очима на Рейчел. Усміхнувся їй жовтими від нікотину зубами. Тепер із неї лилися не лише сльози, а й піт. Горло в неї зімкнулося. Вона знала, що задихається, хоча того ранку нічого не їла. Вона не може дихати. Дихати, блін, не може! Горло не розмикається. І вуста теж. Треба розкрити рота.

Водій вийшов із фургона. Підійшов до неї, світлоокий, із блідим хижим обличчям, коротко постриженим рудим волоссям, а коли він дістався її...

Він був чорношкірий. І трохи огрядний. Зуби мав не жовті, а білі, як копіювальний папір. Він став біля неї на коліна (коли вона встигла сісти на тротуар?) зі страхом у великих карих очах.

- Вам недобре? Міс, може, мені комусь зателефонувати? Встати можете? Отак, отак. Візьміть мене за руку.

Вона взяла його за руку, і він зіп'яв її на ноги на розі Крістофер-стріт і Вігокен-стріт. А ранок уже минув. Сонце опускалося. Гудзонова затока набула світло-бурштинового кольору.

Круглий добряк обняв її, пригорнувши до себе, і вона заридала йому в плече. Ридаючи, вона витягнула з нього обіцянку залишитися з нею, ніколи її не кидати.

- Скажіть, як вас звати, - попрохала вона. - Скажіть, як вас звати.

Його звали Кеннет Вотермен, і Рейчел, звісно, більше його не бачила. Він відвіз її назад до квартири на своєму червоному фургоні - не тому великому цільнометалевому фургоні із запахом колісної мази та брудної білизни, який вона уявляла, а мінівені з дитячими кріслами в середньому ряду та крихтами піци на килимках на підлозі. Кеннет Вотермен був одружений, мав трьох дітей і мешкав у Фреш-Медовс, що у Квінсі. Він виготовляв шафи. Завізши її додому, запропонував зателефонувати комусь

від її імені, та вона запевнила його, що тепер у нормі, тепер у неї все гаразд, – просто це місто часом впливає так на людину, розумієте?

Він змірив її довгим стривоженим поглядом, але за ними вже збиралися машини й надворі сутеніло. Заволав один клаксон. Потім другий. Кеннет вручив їй візитівку («Шафи від Кенні») та сказав, щоб вона телефонувала йому коли схоче. Вона подякувала й вийшла з мінівена. Коли він поїхав геть, до неї дійшло, що фургон був навіть не червоний, а бронзовий.

Наступний семестр у Нью-Йоркському університеті Рейчел провела в академвідпустці. Виходила з квартири хіба що до свого мозкоправа у районі Трайбека. Мозкоправ звався Константайн Пропкоп і розповів про своє особисте життя лиш одне: що рідні та друзі воліють звати його Конні. Конні намагався переконати її, що національна трагедія, якою вона прагнула присоромити себе достатньо, щоб перестати усвідомлювати глибину власної травми, завдає їй серйозної шкоди.

– У моєму житті немає нічого трагічного, – сказала Рейчел. – Чи бувало воно часом сумним? Звісно. А в кого було інакше? Та про мене добре дбали, мене добре годували, і я виросла в гарному будинку. Ну просто нещасна я, еге ж?

Конні поглянув на неї з протилежного кінця маленького кабінету.

– Мати позбавила вас одного з найосновніших прав – права на батька. Вона влаштувала вам емоційну тиранію, щоб утримати вас біля себе.

– Вона мене захищала.

– Від чого?

– Гаразд, – виправилася Рейчел, – вона вважала, що захищає мене від мене самої, від того, як я можу розпорядитися такими знаннями.

– Причина справді в цьому?

– А в чому ж іще?

Рейчел раптом захотілося викинутися з вікна позаду Конні.

– Якщо хтось має те, чого ви не просто хочете, а по-справжньому потребуєте, чого ви ніколи не зробите із цієї людиною?

– Не кажіть «зненавидите її», бо я доста її ненавиділа.

– Покинете її, – сказав він. – Ви ніколи не покинете цієї людини.

– Моя мати була найсамостійнішою людиною, яку я будь-коли зустрічала.

– Вона могла видаватися такою, допоки ви за неї трималися. Та що сталося, коли ви зникли? Коли вона відчула, як ви віддаляєтеся?

Вона знала, на що він натякає. Вона ж як-не-як була донькою психологині.

– Ідіть у сраку, Конні. Не хиліть до цього.

– До чого?

– То був нещасний випадок.

- Із жінкою, яку ви називали гіпернапруженою, вкрай свідомою, суперкомпетентною? У чиєму організмі в день смерті не було ні наркотиків, ні алкоголю? І ця жінка іде повз знак «зупинка» сухою дорогою серед білого дня?

- Отже, я вбила свою матір.

- Я натякаю на геть протилежне.

Рейчел узяла пальто й сумочку.

- Моя мати ніколи не практикувала, бо не хотіла асоціюватися з такими недолугими пройдисвітами, як ви.

Вона позирнула на дипломи в нього на стіні.

- Ратгерс[3 - Рейчел має на увазі Ратгерський університет.], - пирхнула Рейчел і вийшла.

Її наступна мозкоправка, Тесс Портер, мала м'якішу вдачу, а шлях до її кабінету був набагато коротший. Вона сказала Рейчел, що вони докопаються до правди про її стосунки з матір'ю в темпі, зручному для самої Рейчел, а не для її лікарки. Із Тесс Рейчел почувалася в безпеці. Із Конні вона завжди почувалася так, наче він приготувався до удару, і тому, своєю чергою, була завжди готова відбити удар.

- Як думаєте, що ви йому сказали б, якби знайшли його? - спитала Тесс якось по обіді.

- Не знаю.

- Ви боїтеся?

- Так, так.

- Його?

- Що? Ні. - Вона замислилася. - Ні. Не його. Самої ситуації. Ну, тобто з чого починати? «Здоров, тату. Де тебе лихий носив усе мое життя?»

Тесс захихотіла, та потім сказала:

- Ви завагалися. Коли я спитала, чи боїтеся ви його.

- Справді? - Рейчел на мить звела очі до стелі. - Ну, власне, часом мати могла суперечити самій собі, говорячи про нього.

- Як?

- Здебільшого вона описувала його зжіночено. «Нешасний милий Джеймс», - казала вона. Або ж: «Любий чутливий Джеймс». Часто закочувала очі. Вона була надто прогресивна на позір, щоб визнати, що він недостатньо мужній для неї. Пам'ятаю, як вона кілька разів сказала: «Рейчел, у тебе батьків кепський характер». А я собі думаю: «Сучко, у мене материн кепський характер». - Рейчел знову звела очі до стелі. - «Пошукай себе в його очах».

- Що це означає? - Тесс нахилилася вперед, не встаючи з крісла.

- Це вона таке мені сказала кілька разів. «Пошукай себе в його очах. І скажи мені, що знайдеш».

- А в якому контексті це було?

- У контексті алкоголю.

Тесс натягнуто всміхнулася.

- То що вона, на вашу думку, мала на увазі?

- Обидва рази вона на мене злилася. Це я точно пам'ятаю. Я завжди вважала, ніби це означає, що він... Якби він колись мене побачив, то...

Вона похитала головою.

- Що? - тихо спитала Тесс. - Якби він колись вас побачив, то що?

Вона опанувала себе лише за хвилину.

- Він би відчув розчарування.

- Розчарування?

Рейчел на мить зазирнула їй у вічі.

- Огиду.

За вікном вулиці потемніли, неначе сонце затулило щось величезне й потойбічне, кинувши свою тінь на все місто. Дощ полився раптово. Грім прогримів, як шини важких вантажівок по старому мосту. Десь далеко спалахнула блискавка.

- Чому ви всміхаєтеся? - спитала Тесс.

- А я всміхалася?

Вона кивнула.

- Моя мати теж так казала, особливо в такі дні, як сьогодні. - Рейчел підібгала під себе ноги. - Вона казала, що сумує за його запахом. Коли я вперше спитала її, що це означає, чим він пахнув, вона заплющила очі, понюхала повітря і сказала: «Блискавкою».

У Тесс злегка округлились очі.

- Ви пам'ятаєте, щоб від нього так пахло?

Рейчел похитала головою.

- Від нього пахло кавою. - Вона стежила поглядом за бризканням дошових крапель за вікном. - Кавою і вельветом.

Після того першого нападу паніки й легкої агорафобії вона прийшла до тями наприкінці весни 2002 року. Натрапила на хлопця, який попереднього семестру разом із нею ходив на «Передову методику досліджень». Звали його Патрік Менніон, і він був незмінно делікатний. Він був якийсь пухкенький і мав неприємну звичку примружуватися, не розчувши чогось як слід, а таке бувало часто, бо в дитинстві він після нещасного випадку під час катання на санчатах утратив п'ятдесят відсотків слуху на праве вухо.

Патові Менніону не вірилося, що Рейчел розмовляла з ним і після того, як тема їхнього єдиного спільного предмета вичерпалася. Не вірилося, що вона

запропонувала йому сходити разом випити. А коли вона, кілька годин по тому опинившись у його квартирі, потягнулася до пряжки на його паску, його обличчя набуло такого виразу, наче він позирнув на небо, щоб побачити, чи немає хмар, і уздрів, як угорі пролітають янголи. Приблизно такий вираз мало його обличчя до кінця їхніх стосунків, які протривали два роки.

Коли вона таки з ним розійшлася – надзвичайно обережно, мало не запевнивши його, що це рішення було обопільним, – він глипнув на неї з дивною спалпленою гідністю і промовив:

– Раніше я ніколи не розумів, чому ти зі мною. Ну, тобто ти ж розкішна, а я... ні.

– Ти...

Пат підняв руку, зупиняючи її.

– А тоді, місяців із шість тому, до мене якимось дійшло: для тебе головне – не любов, а безпека. І я збагнув, що рано чи пізно ти мене кинеш, поки тебе не кине я, тому що – і це якраз найважливіше, Рейч, – я б ніколи тебе не кинув. – Він обдарував її прекрасною вимученою усмішкою. – І для цього я був потрібен від самого початку.

Після аспірантури вона провела один рік у Вілкс-Баррі, що в Пенсильванії, працюючи в «Таймс лідер», а тоді повернулася до Массачусетсу та швидко перейшла до відділу основних статей «Петріот леджер» у Квінсі; там її матеріал про расові перевірки, якими займалось управління поліції Гінгема, здобув певне визнання та привернув достатньо уваги, щоб вона отримала електронного листа від самого Браяна Делакура. Він іздив у справах і натрапив у почекальні фірми-розповсюджувача деревини у Броктоні на примірник «Леджер». Йому захотілося дізнатися, чи то та сама Рейчел Чайлдс і чи знайшла вона батька.

Вона відповіла, що є тією самою Рейчел Чайлдс і ні, батька вона не знайшла. Він не проти спробувати ще раз?

Не можу. Завал на роботі. Поїздки, поїздки, поїздки. Бережіть себе, Рейчел. Вам недовго працювати в «Леджер». Попереду дещо серйозне. Обожаю ваш стиль письма.

Він мав рацію: за рік вона потрапила на Олімп і перейшла до «Бостон глоб».

Саме там її знайшов доктор Фелікс Браунер, акушер-гінеколог її матері. Темою його листа було «Давній друг вашої мами», та коли вона відповіла на нього, стало ясно, що він не так друг, як людина, якою Елізабет Чайлдс скористалася в медичних цілях. Також доктор Браунер уже не був гінекологом її матері, коли Рейчел про щось таке дізналася. Коли Рейчел досягла підліткового віку, Елізабет познайомила її з докторкою Віною Рао, до якої також ходила більшість жінок і дівчат, яких знала Рейчел. Про Фелікса Браунера вона ніколи не чула. Проте він запевнив її, що опікувався її матір'ю, коли Елізабет тільки приїхала на захід Массачусетсу, і навіть більше: він, по суті, дав Рейчел уперше скуштувати кисню. «Ви неабияк смикалися», – написав він.

В одному з наступних листів він написав, що володіє важливою інформацією про її матір, якою хотів би поділитись, але спокійно поділитися нею міг лише віч-на-віч. Вони домовилися зустрітись на півдорозі між Бостоном і Спрінгфілдом, у якому мешкав він, і обрали для зустрічі дайнер у Міллбері.

Перед зустріччю вона пошукала відомості про доктора Браунера, і на фотографії він, як і підказувало їй чуття ще від першого його листа, був не надто симпатичний. За рік до того, у 2006 році, йому заборонили займатися медициною через низку звинувачень у сексуальному насильстві чи сексуальних домаганнях від пацієнток починаючи з 1976 року, коли добрий лікар усього тиждень як закінчив медичну школу.

Доктор Браунер прийшов до дайнеру із двома валізками на коліщатах. Він мав близько шістдесяти двох років і густе сиве волосся – не зовсім підстрижене «малетом»[4 – Малет – зачіска, у якій волосся спереду та з боків коротко підстрижене, а ззаду лишається довгим.] і не зовсім кудлате, як у людини, що їздить спортивною автівкою та вчащає на концерти Джиммі Баффетта. Одягнений він був у світло-блакитні джинси, пені-лофери без шкарпеток і гавайську сорочку під чорним лляним блейзером. Мав фунтів із тридцять зайвої ваги на талії, що неначе свідчили про його успіх, і невимушено поводився з офіціанткою та помічниками офіціантів. Рейчел він видався людиною, яка подобається незнайомцям, але спантеличується, якщо хтось не сміється з її жартів.

Висловивши Рейчел співчуття у зв'язку зі смертю матері, він нагадав їй, якою рухливою малечею вона була після народження:

– Вас наче в «Палмолів» занурили.

Тоді він, дещо напружившись, визнав, що його перша обвинувачка («Будемо звати її Бріанна, і не тому, що це співзвучно з "брехуха", гаразд?») знала ще кількох обвинувачок. Він назвав одне за одним їхні імена, і Рейчел негайно замислилася, користується він зараз псевдонімами чи з безцеремонною байдужістю порушує право цих жінок на приватність. Тоня, Марі, Урсула, Джейн і Патті, сказав він, знали одна одну.

– Ну, регіон тут невеличкий, – зауважила Рейчел. – Люди знайомі між собою.

– Справді? – Він потрусив пакетик із цукром, перш ніж його відкрити, та обдарував її холодною усмішкою. – Справді? – Висипав цукор у каву, а тоді сягнув в одну зі своїх валізок. – Бrehуха Бріанна, як я виявив, мала багато коханців. Вона двічі була розлучена, а також...

– Докторе...

Він підняв руку, наказуючи їй помовчати.

– А також була названа «іншою жінкою» в ході одного розлучення. Патті п'є самотою. Марі та Урсула мають проблеми з хімічною залежністю, а Тоня – ой-ой! – Тоня подала до суду через сексуальне насильство ще на одного лікаря. – Він вирячив очі в удаваному обуренні. – У Беркширах, вочевидь, справжнє нашестя лікарів-маніяків. Святі небеса!

Рейчел колись знала одну Тоню з Беркширів. Тоню Флетчер. Вона керувала мініготелем «Мінітмен». Завжди видавалася розсіяною та трохи збентеженою.

Доктор Браунер кинув на столик між ними стос паперу завбільшки зі шлакоблок. Поглянув на Рейчел, переможно вигнувши брову.

– Що, – промовила Рейчел, – ви не любите флешок?

Він не звернув на це уваги.

– У мене є компромат на них усіх, бачите? Бачите?

- Бачу, - сказала Рейчел. - І що я, на вашу думку, маю із цим зробити?

- Допомогти мені, - відповів він так, наче іншої відповіді й бути не могло.

- А з якої причини я мала б це робити?

- Тому що я невинуватий. Тому що я не скоїв геть нічого поганого.

Він перевернув долоні й простягнув їх на протилежний кінець столика.

- Ці руки породжують життя. Вони породили вас, Рейчел. Ці руки тримали вас найпершими. Ці руки. - Він поглянув на них так, наче то були дві його великі любові. - Оті жінки позбавили мене імені. - Він склав руки до купи й опустив на них погляд. - Я втратив родину через увесь цей стрес і всі ці чвари. Утратив практику. - На його нижніх повіках зблиснули сльози. - І я на це не заслуговував. Не заслуговував.

Рейчел усміхнулась йому - як вона сподівалася, співчутливо, хоч і підозрювала, що вийшло просто нездорово.

- Не зовсім розумію, про що ви мене просите.

Він відхилився від столика.

- Напишіть про цих жінок. Покажіть, що вони мали певні ідеї, що вони обрали мене для просування цих ідей. Що вони заповзялися мене знищити, а тепер таки знищили. Їм потрібно спокутувати провину. Потрібно покаятися. Їх треба викрити. Тепер вони подають на мене до цивільного суду. Чи знаєте ви, юна леді, що захист у середньостатистичній цивільній судовій справі коштує чверть мільйона? Сам тільки захист. Байдуже, виграєш ти чи програєш - однаково викладеш двісті п'ятдесят тисяч доларів. Ви це знали?

Рейчел ще залишалася під враженням від «юної леді», проте кивнула.

- Отже, отже, отже, цей шабаш згвалтував мене. А яке інше слово могло б тут підійти? Вони знищили моє добре ім'я та зруйнували мої стосунки з рідними і друзями. От тільки хіба цього достатньо? Ні. Тепер вони хочуть обгризти мої кістки. Вони хочуть заволодіти тими скромними грішми, які в мене залишилися. Щоб я прожив решту життя у злиднях. Щоб я помер на ліжку десь у притулку нікому не потрібним нікчемом. - Він розчепірів пальці над стосом паперу. - На цих сторінках містяться всі брудні факти про цих брудних жінок. Напишіть про них. Покажіть світові, хто вони. Я забезпечую вам Пулітцера, Рейчел.

- Я приїхала сюди не заради Пулітцера, - сказала Рейчел.

Його очі звузилися.

- Тоді чому ви сюди приїхали?

- Ви сказали, що у вас є інформація про мою матір.

Він кивнув.

- Опісля.

- Після чого?

- Після того як ви напишете матеріал.

- Я так не працюю, - відказала Рейчел. - Якщо у вас є інформація про мою матір, просто скажіть мені, і ми побачимо...

- Річ тут не у вашій матері. Річ у вашому батькові. - Він зблиснув очима. - Як сказали ви самі, регіон тут невеличкий. Люди балакають. А про вас, люба моя, розповідали, що Елізабет відмовлялася казати вам, хто ваш батько. Знаєте, ми, усі добрі містяни, вас жаліли. Ми хотіли вам сказати, та ніхто з нас не міг цього зробити. Ну, я міг би. Я непогано знав вашого батька. Та, зважаючи на закони про лікарську таємницю, не міг розкрити його особу всупереч побажанням вашої матері. Але тепер вона мертва. А мені вже не можна практикувати. - Він надпив свою каву. - Отже, Рейчел, ви б хотіли знати, хто ваш татусь?

Рейчел заговорила не відразу.

- Так.

- Що-що?

- Так.

На це він на мить опустив повіки.

- Тоді, сонечку, напишіть цей довбаний матеріал.

3. Джей-Джей

Що глибше Рейчел занурювалась - у судові записи й самі матеріали, надані Браунером, - то гіршою ставала ситуація. Якщо доктор Фелікс Браунер не був серійним гвалтівником, то Рейчел уже досить давно не бачила, щоби хтось більше на нього скидався. Він не сидів у в'язниці лише тому, що єдина жінка, яка висунула обвинувачення в межах терміну позовної давності, Бріанна Фенніган, в останній тиждень суду над ним, саме тоді як мала свідчити, переборщила з оксиконтином[5 - Оксиконтин - знеболювальний препарат, в Україні відомий як оксикодон.]. Бріанна вижила після передозування, та того дня, коли мусила дати свідчення, перебувала на реабілітації. Тоді окружний прокурор прийняв клопотання, яке передбачало відкликання ліцензії на лікарську практику, шість років умовного покарання, шість місяців уже відбутого позбавлення волі та заборону на розкриття інформації про провадження, але не передбачало ув'язнення.

Рейчел написала свій матеріал. Привезла його із собою до дайнеру в Міллбері й витягнула із сумочки, сівши навпроти доктора Фелікса Браунера. Він пильно поглянув на невеличкий стосик сторінок, але не ворухнувся.

- Що, - промовив він, - ви не любите флешок?

На це вона натягнуто всміхнулася.

- Ви маєте щасливий вигляд.

Вона мала рацію. Він відмовився від образу фаната Джиммі Баффетта на користь свіжої білої сорочки й темно-брунатного костюма. Волосся в нього було прилизане і щедро намащене гелем. Брови-гусені - підрівняні. Обличчя порожівало, а очі блищали від перспектив.

- Я почуваюся щасливим, Рейчел. А ви маєте приголомшливий вигляд.

- Дякую.

- Ця блуза підкреслює зелень ваших очей.

- Дякую.

- У вас завжди таке шовковисте волосся?

- Я щойно зробила укладку.

- Вона вам личить.

Вона ясно йому всміхнулася. У відповідь на цю усмішку його очі запульсували, і він мовчки, ледь помітно всміхнувся.

- О Господи, - промовив він.

Вона не сказала нічого - тільки багатозначно кивнула й зазирнула йому в очі.

- Здається, ви вже відчуваєте, як пахне той Пулітцер.

- Що ж, - промовила вона, - не варто випереджати події.

Рейчел передала йому сторінки.

Він опустився на стілець.

- Треба замовити щось випити, - байдужим тоном зауважив він, почавши читати. Перегорнувши першу сторінку, він глянув на неї, а вона підбадьорливо всміхнулася. Він продовжив читати й наморщив чоло: передчуття обернулося на заціпеніння, потім - на відчай, а тоді нарешті на обурення.

- Тут, - сказав він, відмахнувшись від офіціантки, яка саме підійшла, - написано, що я - гвалтівник.

- Ну, щось таке, хіба ні?

- Тут написано, що в хімічній залежності, алкоголізмі та сексуальній нерозбірливості тих жінок винен я.

- Тому що так і є.

- Тут написано, що я намагався шантажем змусити вас зруйнувати життя цих жінок удруге.

- Бо так і було. - Вона привітно кивнула. - А ще ви зводили на них наклепи в моїй присутності. Також закладаюся, що, бодай трішки пошукавши інформації в місцевих генделаках, я знайшла б докази на користь того, що ви зводили на них наклепи перед половиною чоловічого населення західного Массачусетсу. А це було б порушенням умов вашого умовного терміну. І це означає, Феліксе, що, коли цей матеріал з'явиться у «Глобі», ви, бляха-муха, підете просто до блоку D.

Вона відкинулася назад і побачила, як йому відібрало мову. Коли він нарешті зазирнув їй у вічі, його погляд став відверто мученицьким і враженим.

- Ці руки, - він підняв руки, - подарували вам життя.

- До сраки ваші руки, - сказала вона. - У нас нова домовленість. Гаразд? Я не подам цього матеріалу.

- Благословляю вас. - Він випрямився на стільці. - Я знав, щойно...

- Назвіть мені ім'я мого батька.

- Я був би радий, але пропоную замовити щось випити та обговорити цю думку.

Вона забрала сторінки з його рук.

- Негайно назвіть мені ім'я мого батька, інакше я подам цей матеріал, - вона показала на барну стійку, - з отого телефона.

Він згорбився, не встаючи зі стільця, і звів очі до вентилятора, що з іржавим рипінням поволі обертався на стелі над ним.

- Вона називала його Джей-Джей.

Рейчел поклала статтю назад у сумочку, щоби приховати дрож, який охопив її руки від долонь до ліктів.

- Чому Джей-Джей?

Він перевернув руки на столі долонями вгору, вдаючи нещасного прохача перед долею.

- Що я тепер робитиму? Як житиму?

- Чому вона називала його Джей-Джей?

Вона усвідомила, що зціпила зуби.

- Ви всі однакові, - прошепотів він. - Висмоктуєте з чоловіків геть усе. Із хороших чоловіків. Ви - чума.

Вона підвелася.

- Сядьте, - промовив він досить голосно, щоб у їхній бік поглянуло двоє відвідувачів. - Будь ласка. Ні, ні. Просто сядьте. Я буду хорошим. Буду хорошим хлопчиком.

Вона сіла.

Доктор Фелікс Браунер дістав зі свого піджака один папірець. Старий і складений учетверо. Розгорнув його й передав їй через столик. Коли вона взяла папірець, її рука затрусилася ще сильніше, та їй було байдуже.

Угорі аркуша була назва клініки: «Клініка жіночого здоров'я Браунера». А нижче: «Анамнез батька».

- Він приходив до мого кабінету всього двічі. У мене склалося таке враження, ніби вони багато сперечалися. Деяких чоловіків вагітність лякає. Лягає ім'ям зашморгом на ший.

Під пунктом «Прізвисьце» він написав охайними синіми друкованими літерами: «ДЖЕЙМС».

Ось чому його так і не знайшли. Джеймс – то було його прізвище.

А звали його Джеремі.

4. Третя група

Джеремі Джеймс із вересня 1982 року викладав на повну ставку в Коннектикут-коледжі, маленькому гуманітарному виші в місті Нью-Лондоні, що в Коннектикуті. Того ж року він купив будинок у Даремі, містечку із сімома тисячами мешканців за шістдесят миль шляху вздовж магістралі I-91 від Саут-Гадлі, де виросла Рейчел, і хвилин за десять їзди від будинку, який її мати винайняла в Міддллтауні того року, коли Рейчел злягла з мононуклеозом.

У липні 1983 року він одружився з Морін Вайдермен. У вересні 1984 року народилась їхня перша дитина, Тео. Друга, Шарлотта, народилась на Різдво 1986 року. «Я маю брата й сестру по батькові, – подумала Рейчел, – кровних родичів». І вперше, відколи загинула її мати, відчула, що має якесь чітко визначене місце у всесвіті.

Знаючи повне ім'я Джеремі Джеймса, Рейчел менш ніж за годину ознайомилася з цілим його життям – чи принаймні з тією його частиною, що мала публічний характер. Тисяча дев'ятсот дев'яностого року він став доцентом історії мистецтва, а 1995-го – професором на постійному контракті. Перш ніж Рейчел відшукала його восени 2007 року, він устиг чверть століття пропрацювати викладачем у Коннектикут-коледжі й тепер очолював кафедру. Його дружина, Морін Вайдермен-Джеймс, була кураторкою експозиції європейського мистецтва в музеї «Атенеї Водсворта» в Гартфорді. Рейчел знайшла в мережі кілька знімків Морін і достатньо вподобала її очі, щоб вирішити: встановити контакт можна саме через неї. Також вона знайшла в мережі Джеремі Джеймса та його знімки. Тепер він був лисий, із чималою бородою і на всіх фотографіях мав дуже розумний і показний вигляд.

Коли вона відрекомендувалася телефоном Морін Вайдермен-Джеймс, Морін зовсім трохи помовчала, а тоді сказала:

– Я двадцять п'ять років думала, коли ж ви зателефонуете. Навіть пояснити вам не можу, Рейчел, яка це втіха – нарешті почути ваш голос.

Повісивши слухавку, Рейчел визирнула з вікна й постаралася не заплакати. Закусила губу – сильно, до крові.

До Дарема вона поїхала в суботу на початку жовтня. Більшу частину своєї історії Дарем був фермерським поселенням, і вздовж вузьких ґрунтових доріг, якими вона їхала, регулярно траплялися великі старі дерева, вицвілі червоні сараї і поодинокі кози. У повітрі пахло деревним димом і яблуневим садом неподалік.

Морін Вайдермен-Джеймс відчинила двері скромного будинку на Горем-лейн. Вона була гарною із себе жінкою у великих круглих окулярах, які підкреслювали спокійну, але проникливу цікавість у її світло-карих очах. Її каштанове волосся руділо біля коренів, а на скронях і над чолом сивіло і було зібране в неохайний хвіст. На Морін була червоно-чорна робоча сорочка навипуск, чорні легінси, ноги в неї були босі, а коли вона всміхнулася, усмішка осяяла її лице світлом.

- Рейчел, - промовила вона з тією самою сумішшю полегшення і фамільярності, з якою розмовляла телефоном. Завдяки цьому Рейчел утвердилася в неприємному здогаді: за ці десятиліття Морін не раз і не двічі вимовляла її ім'я. - Заходьте.

Вона відступила вбік, і Рейчел увійшла до будинку, схожого на оселю двох науковців: книжкові шафи в передпокої, уздовж усіх стін вітальні, під вікном у кухні; яскраві стіни, на яких фарба подекуди облупилася, та її так і не оновили; фігурки й маски з країн третього світу в різних положеннях; гаїтянські картини на стінах. Упродовж матеріної кар'єри Рейчел побувала в десятках таких осель. Вона знала, які платівки стоятимуть на вбудованій полиці у вітальні, яких журналів буде найбільше в кошику в убиральні, знала, що радіо в кухні буде налаштоване на NPR[6 - NPR (National Public Radio, укр. Національне громадське радіо) - найбільша некомерційна мережа радіостанцій у США.]. Вона миттю відчула себе як удома.

Морін підвела Рейчел до розсувних дверей у задній частині будинку. Піднесла руки до місця з'єднання їхніх половинок і озирнулася через плече.

- Готові?

- Хто може бути готовий до такого? - визнала Рейчел із відчайдушним смішком.

- У вас усе буде гаразд, - тепло сказала Морін, але Рейчел при цьому зауважила в її очах смуток. В одному вони, може, і підійшли впритул до початку, та в іншому водночас дійшли до кінця. Рейчел не знала, чи викликаний її смуток саме цим, але підозрювала це. У їхньому житті вже нічого не буде так, як раніше.

Він стояв посеред кімнати й повернувся, коли двері відчинилися. Вдягнений він був подібно до дружини - тільки замість легінсів на ньому були сірі джинси. Його робоча сорочка теж була картата, вдягнена навипуск, поверх білої футболки, і не застебнута на гудзики. Кілька богемних дрібничок: маленька срібна сережка-обруч у лівій мочці вуха, три темних мотузяних браслети на лівому зап'ястку, масивний годинник із товстим чорним шкіряним ремінцем на правому. Його лиса голова виблискувала. Борода була охайніша, ніж на знімках, які вона знайшла в інтернеті, а на вигляд він здавався старшим: очі запали трохи сильніше, а лице ще трохи обвисло. Він був вищий на зріст, аніж вона очікувала, і його плечі злегка сутулилися. Коли вона дійшла до нього, він усміхнувся, і саме ця усмішка запам'яталася їй у ньому та буде єдиною його рисою, яку Рейчел пам'ятатиме не лише до могили, а мабуть, ще довго після своєї смерті. Ота раптова, невпевнена усмішка людини, яку на певному етапі життя привчили питати дозволу, перш ніж виражати радість.

Він узяв Рейчел за руки, тимчасом як його погляд вивчав її, впивався нею, позираючи то туди, то сюди.

- Господи, яка ти стала. Яка ж ти тільки стала, - прошепотів він.

Він притягнув її до себе з незграбним завзяттям. Рейчел відповіла на його обійми. Тепер він був огрядним чоловіком, мав чимало жиру на талії, в руках і на спині, та вона обняла його так міцно, що відчула, як її кістки торкаються його кісток. Заплющила очі й почувала в темряві схожий на прибій стукіт його серця.

«Від нього досі пахне кавою, - подумала вона. - Вельветом уже не пахне. А кавою пахне досі. Досі».

- Татку, - прошепотіла Рейчел.

Тоді він дуже обережно відштовхнув її від своїх грудей і невизначено махнув рукою, показуючи Рейчел на диван:

- Сідай.

Вона хитнула головою, морально готуючись до наступного відра помиїв на свою голову.

- Я постю.

- Тоді ми вип'ємо. - Він пішов до барного візочка й заходився розливати випивку всім присутнім. - Вона, твоя мати, померла, коли ми були за кордоном. Того року я відбував сабатикал[7 - Тривала творча відпустка.] у Франції і роками не знав про її смерть. У нас же не було спільних друзів, які б могли розповісти мені про її відхід із життя. Дуже співчуваю твоїй утраті.

Він поглянув просто на неї, і вона різко усвідомила глибину його співчуття.

Чомусь їй спало на думку всього одне запитання:

- Як ви зустрілися?

Він пояснив, що зустрів її матір у потязі з Балтимора, куди він навесні сімдесят дев'ятого їздив на похорон власної матері. Елізабет, здобувши докторський ступінь в Університеті Джонса Гопкінса, прямувала на схід, на першу викладацьку посаду в Маунт-Голіоку. Джеремі вже третій рік працював асистентом-професором у Баклі-коледжі за п'ятнадцять миль на північ. Менш ніж за тиждень вони почали зустрічатись, а менш ніж за місяць - жити разом.

Він приніс Рейчел і Морін шотландського віскі й підняв келих із ними сам. Вони випили.

- То був перший рік, коли твоя мати працювала в украй ліберальному регіоні ліберального штату наприкінці ліберального десятиліття, тож співжиття без шлюбу тоді вважалося прийнятним. Вагітність без шлюбу, можливо, вважали б іще більш прийнятною: дехто вважав, що це похвально, плювок в обличчя панівній парадигмі й таке інше. Та якби вона просто залетіла від невідомого? Це виставило б її нікчемною і жалюгідною, дурнуватою жертвою, нездатною піднятися над своїм класом. Принаймні вона цього боялася.

Рейчел помітила, що Морін уже випила половину свого віскі й уважно стежить за нею.

Джеремі заговорив дуже швидко - його слова тепер сипалися та спотикалися.

- Але... але... але... нав'язати думку широкому загалу, тим, із ким вона працювала, і таке інше - це одне. Інша річ - спробувати нав'язати її вдома. Ну, тобто я не професор математики, та рахувати все-таки вмію. А твоя мати схибила в розрахунках на два місяці.

Ось воно. Він просто сказав це, подумала Рейчел і зробила добрячий ковток віскі, та я чомусь цього не чую. Знаю, що він має на увазі, та водночас не знаю. Не можу знати. Просто не можу.

- Я охоче й навіть радо допоміг би їй нав'язати цю вигадку, та не бажав підтримувати цю брехню на нашій кухні, в нашій спальні, у нашому повсякденному житті. Це було підступно.

Рейчел відчула, як її губи ледь-ледь заворушились, але з її вуст не злетіло жодного слова. Повітря в кімнаті розрідилось, а стіни стиснулись.

- Я зробив аналіз крові, - промовив Джеремі.

- Аналіз крові, - неквапом повторила Рейчел.

Він кивнув.

- Найелементарніший. Він у жодному разі не довів би батьківства однозначно, зате однозначно спростував би його. У тебе третя група крові, так?

По її тілі розлилося заціпеніння, наче вона ввела собі у хребетний канал новокаїну. Вона кивнула.

- А в Елізабет була друга. - Він допив свій віскі. Поставив келих на край столу. - І в мене друга.

Морін поставила позаду Рейчел стілець. Рейчел на нього сіла.

Джеремі продовжував говорити.

- Розумієш? У твоєї матері була друга група крові, і в мене вона друга, а в тебе - третя? Отже...

Рейчел обвела жестом кімнату.

- Ти аж ніяк не можеш бути моїм батьком. - Вона допила віскі. - Розумію.

Рейчел уперше помітила фотографії, що стояли в нього на столі, були розкидані по книжкових полицях і приставних столиках у кабінеті. На всіх них були зображені лише двоє людей: його з Морін діти, Тео та Шарлотта, упродовж багатьох років. Зовсім малими, на пляжі, на днях народження, на випускних урочистостях. У знаменні миті та в такі, що могли б забутись, якби не фотоапарат. Але то були повноцінні життя, від народження до вишу. Десь останні три доби вона думала, що вони - її брат і сестра по батькові. Тепер вони були просто чимись дітьми. А вона знову стала єдиною дитиною.

Рейчел перехопила погляд Морін і натягнуто їй усміхнулася.

- Ти, мабуть, не міг розповісти мені таке телефоном, еге ж? Ні. Я це розумію, справді.

Вона встала, Морін так само покинула стілець, а Джеремі швидко наблизився до неї на два кроки. До неї дійшло: вони побоялися, що вона зомліє.

- Усе гаразд. - Рейчел усвідомила, що дивиться на стелю, і зауважила, що вона, хоч як дивно, має мідний колір. - Просто дуже... - Вона спробувала знайти підхоже слово. - Засмучена? - Кивнула, відповідаючи на власне запитання. - Саме так. Засмучена. А ще - втомлена. Розумієте? Довго полювала. Зараз я піду.

- Ні, - промовив Джеремі. - Ні.

- Будь ласка, - попросила Морін. - Не йдіть. Ми підготували гостьову кімнату. Побудьте сьогодні нашою гостею. Подрімайте. Зостаньтеся. Рейчел, прошу.

Вона поспала. Вона б нізачо не подумала, що це можливо після такого сорому. Сорому від усвідомлення того, як їй шкода. Того, що вони так довго уникали цієї розмови, бо не хотіли зробити з неї ту, ким вона була тепер, - сироту. Заплющивши очі, вона почула десь удалині трактор, і його пихкання переслідувало її у снах, які їй не запам'яталися. Розплющивши очі півтори години по тому, вона відчула себе ще більш виснаженою. Підійшла до вікна, розсунула важкі штори й визирнула на задвір'я Джеймсів і задвір'я, що прилягало до нього. На останньому було видно розсип дитячих іграшок, коротеньку гірку з твердого пластику та рожево-білий дитячий візок. За двором стояв невеличкий будиночок у стилі «кейп-код» із блідим шиферним дахом, а за ним лежали фермерські угіддя. Трактор, який вона чула, простояв у полі без діла.

Раніше Рейчел думала, ніби знає, як воно - почуватися самотньою, та насправді це було не так. Її супроводжувала ілюзія, віра у фальшивого бога. Міфічного батька. Рейчел із трьох років так чи інакше казала собі: побачивши його знову, вона щонайменше відчує себе цілою. Та ось вона побачила його знову, а він був їй не ближчий, аніж отой трактор.

Вона спустилася зі сходів, а Джеймси вже чекали на неї в маленькій залі внизу. Рейчел зупинилась у дверях і знову помітила в їхніх очах жаль. Вона відчула себе емоційною жебрачкою, що все життя ходить від дверей до дверей і просить геть незнайомих людей її нагодувати. Наповнити. Наповнити заново.

«Я - посудина без дна. Наповніть мене».

Вона зустрілася поглядом із Джеремі, і їй спало на думку: можливо, вона побачила в його очах не жаль, а його власний сором.

- Я розумію, що ми не були кровними родичами, - сказала вона.

- Рейчел, - промовила Морін, - заходьте.

- Та чи давало це тобі право мене кидати?

- Я не хотів тебе кидати. - Джеремі простягнув руки. - Не хотів кидати тебе. Свою Рейчел.

Вона увійшла до кімнати. Стала за стільцем, який вони поставили навпроти дивана, що на ньому тепер сиділи самі.

Він опустил руки.

- Але коли вона вирішила, що я ворог, - а вона так вирішила того ж дня, коли я засумнівався, чи слід підтримувати її фантазію про те, хто зробив їй дитину, - мені стало непереливки.

Вона сіла.

- Рейчел, ти знаєш свою матір краще, ніж будь-хто. Тому я впевнений, що ти була добре знайома з її люттю. Що ставалося, коли вона знаходила собі мішень чи якесь застосування? Вона ставала нестримною. Звичайно, їй тоді нічого не можна було довести. А зробивши аналіз крові, я перетворився з ворога на рак у тілі того дому. І вона накинулася на мене з упертою, - він спробував дібрати слово, - несамовитістю. Вона збиралась або остаточно мене впокорити, або вигнати мене.

- Викреслити.

Він кліпнув.

- Як ти сказала?

- Вона кричала тобі таке останнього вечора: «Я тебе викреслю».

Джеремі й Морін ошелешено презирнулися.

- Ти це пам'ятаєш?

Рейчел кивнула й налила собі у склянку води з графіна, що стояв на кавовому столику між ними.

- І вона це зробила. Якби вона тебе вигнала, Джеремі, то це, гадаю, було б непогано для нас обох. Але вона тебе викреслила, і тебе було стерто. Мерці мають імена й надгробки. А викреслені не існували ніколи.

Вона надпила воду й оглянула залу, глипаючи на тамтешні книжки, картини, програвач і платівки, що стояли саме там, де вона й думала. Помітила зв'язані вручну покривала, те місце, де зім'ялося посередині подвійне крісло, різноманітні подряпини на паркетній підлозі, потертості на настінних дерев'яних панелях і загальний легкий безлад. Їй подумалося, що зростати тут, бути дітьми Джеремі й Морін, напевно, було дуже добре. Вона опустила голову, заплющила очі й побачила в темряві матір, ігровий майданчик, над яким низько нависли хмари, та мокрі гойдалки, до яких Джеремі водив її малою. Побачила будинок на Вестбрук-роуд із купами мокрого листа наступного ранку після того, як Джеремі пішов. А тоді побачила альтернативне життя, у якому Джеремі Джеймс не пішов, не був її батьком хіба що по крові, ростив її, давав їй поради, втішав її та тренував її футбольну команду в середній школі. І в цьому альтернативному житті її мати не була охоплена палким бажанням підпорядковувати всіх людей у своєму житті власному намаханому уявленню про нього. Натомість вона була такою, якою була у своїх текстах і викладацькій роботі: об'єктивною, раціональною, самокритичною, здатною на просту, безпосередню та зрілу любов.

От тільки ім із Джеремі цього не дісталось. Їм дісталася суперечлива, агресивна, токсична мішанина з надмірного розуму, надмірної тривожності й надмірної люті. І все це ховалося за позірно розважливим, холодним і спокійним нордичним фасадом.

«Я тебе викреслю».

«Ти його викреслила, мамо. І водночас викреслила мене й саму себе із сім'ї, якою ми б могли бути, якою ми б так легко й радо могли бути. Якби ж то ти, блін, просто перестала собі заважати, страшна демонічна сучко».

Вона підняла голову та прибрала з очей волосся. Морін стояла поряд із коробочкою паперових хустинок; чомусь Рейчел знала, що так і буде. Як там називається така уважність? А, точно. Материнська опіка. То он вона яка.

Джеремі став перед нею, сів на підлогу й підвів погляд, обхопивши руками коліна. Його лице осявали лагідність і жаль.

- Морін, - сказав він, - можна я трішки поговорю з Рейчел сам?

- Звісно, звісно.

Морін повернула коробку з хустинками до комода, а тоді передумала, дістала її знов і поставила на кавовий столик. Знову налила Рейчел у склянку води. Завовтузилася з кутиком декоративного килимка. Тоді обдарувала їх обох усмішкою, яка начебто мала втішати, та натомість застигла, виражаючи жах. А тоді вийшла з кімнати.

- Коли тобі було два роки, - заговорив Джеремі, - ми з твоєю матір'ю сварилися практично щохвилини, коли були поряд одне з одним. Ти знаєш, як воно - щодня сваритися з кимось? Із людиною, яка стверджує, ніби не любить конфліктів, але насправді живе заради них?

Рейчел поглянула на нього, схиливши голову набік.

- Ти справді мене про це питаєш?

Він усміхнувся. А тоді його усмішка зникла.

- Це змучує душу, шкодить серцю. Тоді людина відчуває, як помирає. Жити з твоєю матір'ю - принаймні відколи вона вирішила, що я ворог, - означало жити у стані вічної війни. Якось я йшов під'ізною доріжкою після роботи, і мене знудило. Я просто виблужав у сніг, що засипав наш газон. І в тій миті не було нічого конкретно неправильного, та я знав: щойно я ввійду до будинку, вона за щось на мене накинеться. Вона могла накинутися за що завгодно: за тон, за вибір краватки в той день, за якісь мої слова, сказані за три тижні до того, за те, що сказав про мене хтось інший, через якесь своє відчуття, якийсь свій здогад - ніби божественне провидіння підказало їй, що зі мною щось не так, якийсь сон, що натякнув їй на це...

Він похитав головою і тихо охнув, неначе дивуючись, якими свіжими можуть бути спотади - навіть тепер, майже тридцять років по тому.

- То чому ти залишався там так довго?

Він став перед нею на коліна. Взяв її за руки, притиснув їх до верхньої губи та вдихнув їхній запах.

- Через тебе, - сказав Джеремі. - Якби це означало, що я міг тебе виховувати, то я б залишився через тебе і блуждав на під'ізній доріжці щовечора, нажив би собі виразку, ранне захворювання серця та всі інші можливі недуги.

Він відпустив її руки й сів на кавовий столик перед нею.

- Але... - видушила з себе вона.

- Але, - продовжив він, - твоя мати це знала. Знала, що я не маю правової опори, але при цьому знала, що я залишусь у твоєму житті, подобається це їй чи ні. Тож якось уночі, тієї ночі, коли ми востаннє кохалися - це я пам'ятаю добре, - я прокинувся, а вона зникла. Я побіг до тебе в кімнату, а ти саме там спала. Я обійшов будинок. Ні записки, ні Елізабет. Мобільних телефонів тоді не було, а друзів, яким я міг би зателефонувати, ми не завели.

- На той час ви жили там уже два роки. І ви не мали друзів?

Він кивнув.

- Два з половиною. - Він нахилився вперед, спершись на край кавового столика. - Твоя мати зводила нанівець будь-які спроби розпочати соціальне життя. Тоді я цього не бачив: ми були такі завантажені роботою і

народженням дитини, а потім – новонародженим немовлям і численними трудомісткими етапами, ну, вирощування дитини. Тож я взагалі сумніваюся, що до того вечора помічав, які ми відрізані від інших. Тоді я викладав у Вустері, в Коледжі Святого Хреста. Їхати мені туди було далеко, а твоя мати точно не збиралася спілкуватися з кимось у Вустері. Але коли я пропонував піти кудись із її колегами, іншими викладачами й не тільки, вона казала: «Такий-то потай ненавидить жінок» – або: «Такий-то – людина страшенно претензійна» – чи вдавалася до основного варіанта: «Такий-то якось чудно дивиться на Рейчел».

– На мене?

Він кивнув.

– І як я мав на це реагувати?

– Так само вона чинила з моїми друзями, – сказала Рейчел. – Ну, знаєш, обсіпала їх двозначними образами. «Дженніфер начебто мила... як на таку невпевнену людину». Або: «Хлої могла б бути дуже гарненькою, та чому вона так одягається? Вона розуміє, що про себе каже?»

Тепер Рейчел, згадуючи про це, заковувала очі, та все ж відчувала, як їй коле під ребрами від усвідомлення того, скількох дружніх стосунків мати позбавила її за допомогою сорому.

Джеремі продовжив:

– Часом вона таки планувала щось із якоюсь іншою парою чи групою колег і ми готувалися до виходу. А тоді, в останню хвилину, план провалювався. У няньки зламалась автівка. Елізабет захворіла, у тебе такий вигляд, наче ти от-от від чогось зляжеш... «Хіба їй не жарко, Джей-Джею?» Інша пара телефоном попросила все скасувати, хоч я й не пам'ятав, щоб телефон дзвонив. Тоді виправдання завжди видавалися цілком логічними. Лише з часом, озирачись назад, я побачив, як вони нагромаджуються. Хай там як, друзів ми не мали.

– То цієї ночі вона зникла?

– Вона повернулася на світанку, – відповів Джеремі. – Її було побито. – Він поглянув на підлогу. – Навіть гірше. Усі видимі ушкодження були в неї на тілі, а не на обличчі. Але її згвалтували й побили.

– Хто?

Він зазирнув їй у вічі.

– У цьому й питання. Щоправда, вона побувала в поліції. Зняла побої. Погодилася на взяття аналізів у зв'язку зі згвалтуванням. – Він судомно, волого вдихнув, затягнувши повітря вглиб горла. – Вона сказала поліціантам, що не вкаже особи того, хто на неї напав. Принаймні тоді. Але повернувшись додому й розповівши про це мені, вона запевнила мене: якщо я не прийду до тям і не визнаю правди, вона...

– Хвилинку, – втрутилася Рейчел, – якої правди?

– Що я зробив їй дитину.

– Але ж то був не ти.

– Правильно.

- Отже...

- Отже, вона наполягла на тому, щоб я це визнав. Сказала, що ми можемо бути разом лише тоді, якщо я буду цілковито чесним із нею і перестану брехати про те, що не є твоїм батьком. Я сказав: «Елізабет, я скажу світові, що я – батько Рейчел. Підпишу всі документи, що на це вказуватимуть. Якщо ми розлучимося, платитиму аліменти, доки їй не виповниться вісімнадцять. Але чого я не зроблю, не можу зробити, чого просити в мене – справжній безум, так це заявити тобі, її матері, що вона – мое поріддя. Такого не можна просити ні в кого».

- А що вона на це сказала? – запитала Рейчел, хоч і непогано уявляла, що саме.

- Вона спитала мене, чому я так наполегливо брешу. Спитала, на яку недугу я страждаю, якщо намагаюся виставити її нерозважливою в такому нагальному питанні. Вона попросила мене визнати, що я намагаюся виставити її божевільною. – Він звів долоні до купи, наче в молитві, і його голос сильно, майже до шепоту, стихився. – Суть гри, як я її розумів, була така: вона нізачо не зможе повірити, що я її кохаю, якщо я не погоджусь дотримувати нелогічної угоди. Заковика була саме в нелогічності вимоги. Це мало для неї вирішальне значення: «або зустрінься зі мною в печері мого ж безуму, або не зустрічайся зі мною взагалі».

- І ти вирішив не зустрічатися взагалі.

- Я вирішив обрати правду. – Він знову сперся на столик. – І своє психічне здоров'я.

Рейчел відчула, як кутики її рота підіймаються в гіркому усміху.

- Це їй не сподобалося, так?

- Вона сказала мені, що я більше не зможу тебе побачити, якщо я рішучо налаштований жити в боягузстві та брехні. Пішовши з цього будинку, я назавжди піду з твого життя.

- І ти пішов.

- І я пішов.

- І жодного разу не спробував вийти на зв'язок?

Він заперечно похитав головою.

- Так я зазнав від неї нищівної поразки.

Він нахилився вперед. М'яко поклав долоні їй на коліна.

- Твоя мати сказала мені: якщо я коли-небудь спробую вийти на зв'язок, вона скаже поліціантам, що я був її гвалтівником.

Рейчел спробувала це осмислити. Чи пішла б її мати на таке, щоб вигнати зі свого життя Джеремі Джеймса – та й узагалі кого завгодно? Це було за межею добра і зла навіть для Елізабет, хіба ні? Але тут Рейчел згадала долі інших людей, які перейшли дорогу Елізабет Чайлдс у часи її дитинства. Був один декан, проти якого Елізабет потихеньку та помаленьку налаштувала викладачів; інший професор психології, якому не поновили контракт; двірник, якого звільнили; працівник пекарні в містечку, якому вказали на двері. Усі ці люди, а також іще кілька інших, образили Елізабет Чайлдс (або ж вона думала, що образили), і її помста була

безсердечна й виважена. Її мати, як надто вже добре знала Рейчел, повсякчас мислила тактично.

- Як думаєш, її було згвалтовано? - спитала вона Джеремі.

Він похитав головою.

- Я думаю, що вона позаймалася сексом зі мною, а тоді або підкупом, або примусом домоглася, щоб її хтось побив. Я мав змогу думати над цим роками, і цей сценарій здається мені найімовірнішим.

- Тому що ти не хотів жити брехнею у власній оселі?

Він кивнув.

- І тому що я бачив глибини її божевілля. А цього вона нізащо не могла пробачити.

Рейчел знов і знов крутила це в голові та врешті зізналася тому, хто мав би бути її батьком:

- Думаючи про неї - а думаю я про неї забагато, - я часом замислююся, чи була вона лиха.

Джеремі хитнув головою.

- Ні. Не була. Вона просто була найзіпсутішою людиною, яку я коли-небудь зустрічав. А ще, ніде правди діти, бувала відверто неприязна, якщо її ображали. Проте в її серці жила велика любов.

Рейчел засміялася.

- До кого?

Він глипнув на неї з похмурым спантеличенням.

- До тебе, Рейчел. До тебе.

5. Про люмінізм

Після того як Рейчел зустрілася з людиною, яку помилково вважала своїм батьком, сталося дещо несподіване: вони із Джеремі Джеймсом стали друзями. Це відбулося без особливого остраху: почуття накрили їх із головою, радше як давно загублених брата й сестру, ніж як шістдесяти-трьохрічного чоловіка та двадцятивосьмирічну жінку, що виявилися нерідними одне одному.

Коли померла Елізабет Чайлдс, Джеремі та його сім'я перебували в Нормандії, де Джеремі, користуючись сабатикалом, досліджував тему, що вже давно збуджувала його цікавість: можливий зв'язок між люмінізмом та імпресіонізмом. Тепер, коли його наукова кар'єра добігала кінця і на обрії маячив вихід на пенсію, Джеремі намагався створити книжку про люмінізм - американський стиль пейзажного живопису, який часто плутають з імпресіонізмом. Як Джеремі пояснив Рейчел (вона знала про образотворче мистецтво менше, ніж нічого), люмінізм виріс зі школи річки Гудзон. Джеремі вважав, що ці дві школи були пов'язані між собою, хоча панівна теорія - ба більше, догма, пирхав Джеремі, - твердила, що ці дві школи

розвинулися наприкінці XIX століття на протилежних берегах Атлантики незалежно одна від одної.

Чоловік на ім'я Колум Джаспер Вітстоун, розповідав їй Джеремі, був учнем у двох найславетніших люміністів, Джорджа Калеба Вінгема та Альберта Бірстадта, але 1863 року зник із контори «Вестерн Юніон», у якій працював, разом із великою сумою грошей. Більше на американському континенті не чули ні про ті гроші, ні про Колума Джаспера Вітстоуна. Зате у щоденнику мадам де Фонтен, багатій вдови й покровительки мистецтв із Нормандії, за літо 1865 року двічі було згадано такого собі Коллума Вайтстоуна; щоденник називав його американським джентльменом із гарними манерами, витонченими смаками й непевним походженням. Коли Джеремі тільки розповів про це Рейчел, очі в нього спалахнули, як у малого іменинника, а його баритон підвищився на кілька октав. «Того ж року нормандське узбережжя малювали Моне й Буден. Вони влаштовувалися щодня зовсім поряд із літнім будиночком мадам де Фонтен».

Джеремі вважав, що ці двоє гігантів імпресіонізму перетнулися з Колумом Джаспером Вітстоуном, що Вітстоун насправді був загубленою ланкою між американським люмінізмом і французьким імпресіонізмом. Йому було потрібно лише довести це. Рейчел долучилася до його досліджень, усвідомлюючи, яка це іронія долі: вона та її не-батько шукають чоловіка, який зник у пилу й порожнечі ста п'ятдесяти років, хоча нездатні разом установити особу людини, яка трохи більше тридцяти років тому стала батьком Рейчел.

Під час дослідницьких поїздок до Музею образотворчих мистецтв, Бостонського Атенею та Бостонської публічної бібліотеки Джеремі часто заходив до її квартири. Вона на той час уже пішла з «Глобу» на телебачення і переїхала жити до Себастьяна, продюсера із Шостого каналу. Часом Себастьян був при цьому присутній і вечеряв або випивав разом із ними, та здебільшого він або працював, або сидів у своєму човні.

– Ви така симпатична пара, – зауважив Джеремі якось увечері, коли був у її квартирі. Слово «симпатична» в його вустах прозвучало несимпатично. Він навчився говорити про Себастьяна саме те, що треба, – звертати увагу на його розум, стримане почуття гумору, привабливу зовнішність, професійну поведінку, – говорячи при цьому так, ніби він насправді в це не вірить.

Джеремі оглянув їхнє спільне фото на любу човні Себастьяна. Повернувши фото на камінну полицю і нагородив Рейчел приємною стривоженою усмішкою, ненавчливо намагався зрозуміти, що ще позитивного сказати про їхню пару, та не надумав нічого.

– Він, звісно, багато працює.

– Так, – погодилася вона.

– Закладаюся, хоче колись очолити всю станцію.

– Він хоче очолити мережу, – сказала вона.

Він хихотнув і пішов зі своїм келихом вина до книжкових стелажів, а там придивився до фотографії Рейчел із матір'ю, про яку Рейчел уже майже забула. Себастьян, якому не подобалася ні сама фотографія, ні її рамка, заховав її в кінець ряду книжок, відсунувши в тінь примірника «Історії Америки в 101 предметі». Джеремі обережно зняв фото з полиці й нахилив книжку так, щоб вона стояла й далі. Рейчел побачила, як його обличчя стало водночас замріяним і смутним.

– Скільки тобі тут років?

- Сім, - підказала вона.
- Тому й немає деяких зубів.
- Ага. Себастьян вважає, що я на цьому знімку схожа на гобіта.
- Він так і сказав?
- Він жартував.
- То це так називається?

Він відніс фотографію до дивана й сів поряд із Рейчел.

Семирічна Рейчел, у якої не було обох верхніх передніх зубів і одного нижнього, на той час уже перестала всміхатися на камеру. Її мати й чути про це не хотіла. Елізабет відшукала десь гумові ікла й маркером пофарбувала один верхній зуб і два нижні в чорний колір. Попросила Енн Марі познімати її з Рейчел однієї дощової днини в будинку в Саут-Гадлі в образах вампірок. На цій фотографії, єдиній, що залишилася з того дня, Рейчел перебувала в материних обіймах, і вони обидві щосили демонстрували свої жакливі усмішки.

- А ще я забув, яка гарненька вона була. Боже мій. - Джеремі іронічно всміхнувся Рейчел. - Вона схожа на твого хлопця.

- Стули пельку, - відказала Рейчел, але це, на жаль, було правдою. І як вона досі цього не помічала? І Себастьян, і її мати були схожі на ідеали арійців: волосся, на кілька відтінків світліше за ваніль, однаково загострені підборіддя і вилиці, крижані очі, а губи такі маленькі й тонкі, що вони мимоволі здавалися потайними.

- Я знаю чоловіків, які одружуються зі своїми матерями, - промовив Джеремі, - але це...

Вона штурхнула його ліктем у пузо.

- Годі.

Він засміявся, поцілував її в маківку й повернув фотографію на місце.

- А ще якісь у тебе є?

- Знімки?

Він кивнув.

- Мені не випало побачити, як ти виросла.

Вона знайшла взуттєву коробку з ними у своїй шафі. Висипала їх на маленький кухонний стіл так, що її життя стало схожим на неохайний колаж, і це видавалося дуже годящим. Свято з нагоди її п'ятого дня народження; день на пляжі в її юності; напівофіційний бал у третьому класі старшої школи; вона у футбольній формі десь у середній школі; вона тусується в підвалі з Керолайн Форд - тоді їй мало б бути одинадцять, бо батька Керолайн Форд запросили викладати лише на той рік; Елізабет, Енн Марі та Дон Клей - вочевидь, на коктейльній вечірці; Рейчел та Елізабет у день випуску Рейчел із середньої школи; Елізабет, Енн Марі, перший чоловік Енн Марі, Річард, і Джайлз Еллісон на Вільямстаунському театральному фестивалі, а тоді - на пікніку (на останньому фото всі були трішки лисіші

та трішки сивіші); Рейчел того дня, коли їй зняли брекети; два фото Елізабет із півдесятком невідомих друзів у барі. Її мати там була доволі молода, можливо, ще навіть не тридцятирічна, і Рейчел не впізнавала ні інших людей на фото, ні бару, в якому вони зібралися.

- Хто ці люди? - спитала вона Джеремі.

Він позирнув на знімок.

- Гадки не маю.

- Вони схожі на науковців. - Вона взяла цю фотографію і ту, що лежала під нею та, схоже, була знята не більш ніж за хвилину після першої. - Вона здається такою молодою, що я вирішила, що це фото зняли, коли вона тільки приїхала до Беркширів.

Він оглянув фото в її правій руці - те, на якому її мати була заскочена зненацька й дивилася на пляшки за барною стійкою.

- Ні, я не знаю нікого із цих людей. Навіть цього бару не знаю. Це не в Беркширах. Принаймні не в такому місці, де я бував. - Він посунув окуляри й нахилився ближче. - «Колтс».

- Що?

- Поглянь.

Вона глянула туди, куди показував його палець. У кутку рамок обох фотографій, просто за барною стійкою, біля входу до оздобленого панелями коридору, з тих, які зазвичай ведуть до вбиралень, на стіні висів прапорець. У кадр потрапила лиш одна його половина - та, на якій була емблема команди: білий шолом із темно-синьою підковою посередині. Емблема «Індіанаполіс колтс».

- Що вона робила в Індіанаполісі? - спитала Рейчел.

- «Колтс» переїхали до Інді тільки 1984 року. До того вони були в Балтиморі. Це, вочевидь, було знято, коли вона навчалася в Університеті Джонса Гопкінса, до твого народження.

Вона поклала знімок, на якому її мати не дивилася на камеру, назад на колаж, і вони обое вгляділися в той, де головні персонажі дивилися в об'єктив.

- Чому ми на це витріщаємося? - врешті спитала Рейчел.

- Ти коли-небудь помічала за своєю матір'ю сентиментальність чи ностальгію?

- Ні.

- Тоді чому вона зберігала ці два знімки?

- Слушне запитання.

У центрі кадру були трое чоловіків і трое жінок, а серед них - її мати. Вони зібралися в одному кутку бару та зсунули до купи свої табурети. Широкі усмішки, скляні очі... Найстаршим серед них був огрядний чоловік, крайній зліва. Він - судячи з вигляду, десь сорокарічний - мав бакенбарди, був одягнений у картатий спортивний піджак, яскраво-блакитну сорочку, а під розстебнутим коміром у нього була ослаблена широка в'язана

краватка. Поряд із ним перебувала жінка в пурпуровому гольфі, з темним волоссям, зібраним у вузол, таким маленьким носом, що його ще треба було пошукати, і майже непомітним підборіддям. Біля неї була худа чорношкіра жінка із завитим перманентом волоссям, убрана в білий блейзер із піднятим коміром поверх топа з бретелькою на шиї; біля вуха вона тримала довгу білу сигарету, якої, щоправда, ще не запалила. Її ліва долоня лежала на руці охайного чорношкірого чоловіка в бежевому костюмі-тріці, у товстих квадратних окулярах і з серйозним, відвертим поглядом. Поруч із ним був чоловік у білій сорочці та при чорній краватці під велюровим пуловером на застібці-блискавці. У його каштановому волоссі, укладеному феном і філірованому вздовж скронь, посередині виднівся проділ. Його зелені очі були грайливі, можливо дещо хтиві. Він обіймав однією рукою матір Рейчел, але вони всі обіймали одне одного й трималися вкупі. Елізабет Чайлдс сиділа в кінці, вдягнена у простору блузу в тонку смужку, на якій були розстебнуті три верхні гудзики, виставляючи напоказ груди більше, ніж будь-коли за життя Рейчел. Її волосся, у беркширські роки незмінно коротко підстрижене, майже сягало її пліч і було профіліроване з боків відповідно до тодішньої моди. Але навіть попри характерні для того часу модні промахи, сила особистості її матері приваблювала сама собою. Вона дивилася з відстані у тридцять із лишком років так, ніби вже тоді, як знімали це фото, знала: колись обставини поставлять її доньку та чоловіка, за якого вона мало не вийшла заміж, саме в те становище, у якому вони перебували тепер. Вони вкотре шукали в її обличчі ключів до розуміння її душі. Але на знімках, як і в житті, ці ключі були малозрозумілі й нікчемні. Всміхалася вона найяскравіше з-поміж шістьох присутніх і єдина серед них не всміхалась очима. Вона всміхалася тому, що від неї цього очікували, а не тому, що їй цього хотілося. Ще більше справляло таке враження інше фото – вочевидь, зняте за кілька секунд до чи після постановочного кадру.

За кілька секунд після нього, зрозуміла Рейчел, бо на другому фото кінчик сигарети чорношкірої жінки світився свіжим червоним сяйвом. Її мати перестала всміхатися й саме поверталася назад, до барної стійки, дивлячись на пляшки праворуч від каси. Пляшки з віскі, з подивом зауважила Рейчел, а не з горілкою, як вона чекала б від матері. Її мати вже не всміхалася, та через це здавалася щасливішою. Її обличчя відзначалося напруженістю, яку Рейчел назвала б еротичною, якби воно було зосереджене на чомусь іншому, крім пляшок із віскі. Схоже, її матір спіймали у мріях, в очікуванні зустрічі з тим, із ким вона піде з цього бару чи зустрінеється опісля.

А може, вона просто позирала на пляшки з віскі й роздумувала, чим завтра снідатиме. Рейчел із неабияким соромом зрозуміла, що займається майже непростимими проекціями, бо хоче знайти цінність у фотографіях, які її не мають.

– Це дурість.

Вона пішла по пляшку з вином, яку вони залишили на стільниці.

– Що в цьому дурного?

Джеремі поклав фотографії поруч.

– Мені здається, що ми шукаємо тут його.

– Ми шукаємо тут його.

– Це дві фотографії з вечора в барі тоді, як вона була в магістратурі. – Вона знову наповнила собі та йому келихи й залишила пляшку на столі між ними. – І більш нічого.

- Я прожив із твоєю матір'ю три роки. Жодних знімків, окрім твоїх, не було. Жодних. Тепер я дізнаюся про існування цих двох, які весь час, поки я жив із нею, лежали десь сховані, та поділитися ними зі мною було не можна. Чому? Що на цих знімках із цього вечора такого важливого? Я сказав би, що твій батько.

- Можливо, вона просто дорожила тим вечором.

Джеремі підняв брову.

- Можливо, вона просто забула, що в неї є ці два знімки.

Брова так і не опустилася.

- Гарзд, - сказала Рейчел. - Назви свій варіант.

Він показав на чоловіка, найближчого до її матері, - того, що у велюрі та з філірованим каштановим волоссям.

- У нього очі такого кольору, як у тебе.

Слушно. Він справді мав зелені очі, як і Рейчел, хоча в нього очі були набагато яскравіші, а в неї - дуже світлі, майже сірі. І він, як і Рейчел, мав каштанове волосся. Форма голови в нього була десь така, як у Рейчел, розмір носа приблизно збігався. У нього підборіддя було досить загострене, а в Рейчел - більш квадратне; втім, у її матері воно теж було обтесане, тож можна було стверджувати, що від матері їй просто дісталось підборіддя, а від батька - очі й волосся. Він був гарний із себе, незважаючи на вуса як у порноактора, та в ньому було щось несерйозне. А її мати начебто ніколи не мала потягу до несерйозності. Може, Джеремі та Джайлз і не були наймужнішими на позір чоловіками, які коли-небудь траплялися Рейчел, та вони обидва мали сталевий стрижень і відзначалися неймовірним розумом, який було видно відразу. Велюровий же чоловік мав такий вигляд, ніби збирався попрацювати ведучим на конкурсі «Юна міс».

- Він схожий на її типаж? - запитала Рейчел.

- А я був на нього схожий? - запитав Джеремі.

- Ти маєш серйозний вигляд, - сказала Рейчел. - Моїй матері серйозний вигляд був до вподоби.

- Ну, то не цей хлопець. - Джеремі тицьнув пальцем в огрядного хлопаку в огидному спортивному піджаку. - І не цей. - Тицьнув пальцем у чорношкірого. - Може, фотограф?

- Фотографка. - Рейчел показала йому відображення в барному дзеркалі - жінку з гривово каштанового волосся, що падало з-під барвистої в'язаної шапочки. Та жінка обома руками тримала камеру.

- А...

Вона поглянула на інших людей, знятих на плівку ненароком. Посередині барної стійки сиділи двоє стариганів і немолода пара. Бармен відраховував решту на касі. А ще застиг посеред кроку відносно молодий хлопець у чорній шкіряній куртці, який щойно зайшов у парадні двері.

- А як щодо нього? - спитала Рейчел.

Джеремі поправив окуляри й нагнувся близько до фотографії.

- Не можу роздивитися. Стоп, стоп, стоп.

Він підвівся і пішов до парусинового наплічника, який завжди брав із собою в дослідницькі поїздки. Дістав прес-пап'є у вигляді лупи й приніс його до столу. Заніс його над обличчям хлопця у шкіряній куртці. Хлопець мав здивований вигляд людини, яка мало не зайшла в кадр фотографа й не зіпсувала його. Також він був смаглявіший, ніж здавалося на відстані. Можливо, латиноамериканець чи корінний американець. Але до походження Рейчел він не підходив у жодному разі.

Джеремі перевів лупу на Велюрового. Очі в нього, однозначно, були такого самого кольору, як у Рейчел. Як там казала її мати? «Пошукай себе в його очах». Поки Рейчел витріщалася на збільшені очі Велюрового, вони поступово розплилися. Вона відвела погляд, щоб навести різкість зору, а тоді поглянула на нього знову.

- Це мої очі? - спитала вона Джеремі.

- У них твій колір, - відповів він. - Форма не така, та будова кісток тобі все одно дісталася від Елізабет. Хочеш, я зроблю пару дзвінків?

- Кому?

Він поклав прес-пап'є на стіл.

- Зробимо ще одне припущення і вважаймо, що це - її однокурсники, які того року також здобували докторський ступінь в Університеті Джонса Гопкінса. Якщо це припущення правильне, всіх на цьому знімку, імовірно, можна ідентифікувати. Якщо воно неправильне, мене від друзів, які там працюють, відділяє всього кілька дзвінків.

- Гарзд.

Джеремі сфотографував обидва знімки на свій телефон, перевірів, чи правильно зняв зображення, і поклав телефон у кишеню.

Біля її дверей він обернувся і сказав:

- Ти нормально почувашся?

- Чудово. А що?

- Ти раптом почала здаватись якоюсь замученою.

На якісь слова вона здобулась аж за хвилину.

- Ти - не мій батько.

- Ні.

- Але я б хотіла, щоб ти ним був. Тоді це скінчилося б. А в мене був би такий крутий татусь, як ти.

Він поправив окуляри; як вона дізналася, він робив це щоразу, коли чувався ніяково.

- Мене ніколи в житті не називали крутим.

- Тому ти й крутий, - сказала вона й поцілувала його у щоку.

Вона отримала перший за два роки електронний лист від Браяна Делакруа. Він був коротенький – три рядки – і містив похвалу серії матеріалів, яку вона видала два тижні тому, про звинувачення в підкупах і протекції в Массачусетському відділі пробації. Голова відділу, Дуглас «Дугі» О'Галлоран, керував ним, наче особистою вотчиною, та тепер, завдяки роботі, виконаній Рейчел і кількома її давніми колегами з «Глобу», окружний прокурор готував обвинувальні акти.

«Коли Дугі побачив, як ти йдеш до нього, – написав Браян, – у нього був такий вигляд, наче він зараз цеглою всереться».

Вона зрозуміла, що широко всміхається.

Приємно знати, що ви є на світі, міс Чайлдс.

«Навзаєм», – подумала вона, пишучи відповідь.

Але тоді побачила його постскриптум:

Скоро перетну південний кордон. Вертаюся до Нової Англії. Не порадиш якихось районів?

Вона негайно загуглила його, від чого дотепер свідомо утримувалася. На Google Images знайшовся всього один його знімок, дещо зернистий; уперше він з'явився в матеріалі «Торонто сан» про благодійний бал у 2000 році. Але там був Браян у смокінгу, який йому не личив, і з повернутою вбік головою; підписаний він був як «Спадкоємець деревообробного бізнесу Браян Делакруа III». У статті, що супроводжувала знімок, його назвали «малопомітним» і «відомим своєю закритістю», випускником Браунського університету, який здобув ступінь MBA у Вортонській школі бізнесу. А згодом він із цими дипломами став...

Приватним детективом у Чикопі в штаті Массачусетс і пропрацював ним рік?

Вона всміхнулася, згадавши його в тій комірці-кабінеті, золотого хлопчика, що намагався відкинути шлях, який йому вторувала родина, та явно сумнівався в цьому своєму виборі. Такого серйозного, такого чесного. Якби вона ввійшла в якісь інші двері, видала свою справу якомусь іншому приватному детективові, той, можливо, зробив би саме те, про що попереджав її Браян: обібрав би її до нитки.

А сам Браян відмовився це робити.

Вона придивилася до його фотографії та уявила, як він живе за один-два райони від неї. А може, й за один-два квартали.

– Я із Себастьяном, – промовила Рейчел уголос. – Я кохаю Себастьяна.

І закрила ноутбук.

Вона сказала собі, що відповідь на Браянів лист завтра, та так за це й не взялася.

Два тижні по тому зателефонував Джеремі Джеймс і спитав, чи сидить вона. Вона не сиділа, але притулилася до стіни і сказала йому, що сидить.

– Я встановив особи практично всіх. Ті двоє чорношкірих досі разом і мають приватну практику в Сент-Луїсі. Інша жінка померла 1990 року. Здоровань був із викладачів і кілька років тому теж пішов із життя. А хлопець у велюровому пуловері – це Чарльз Осаріс, клінічний психолог, який практикує в Оаху.

- Гаваї, - промовила вона.

- Якщо він виявиться твоїм татом, - сказав Джеремі, - тобі доведеться відвідати чудове місце. Я чекаю на запрошення.

- Та звісно!

Чарльзові Осарісу Рейчел зателефонувала аж за три дні. Річ була не в нервах чи якомусь острахи, а у відчаї. Вона знала, що він їй не батько, відчувала це нутром і кожною електромагнітною ланкою свого первісного мозку.

Та все ж почасти сподівалася на протилежне.

Чарльз Осаріс підтвердив, що навчався на доктораті Університету Джонса Гопкінса з клінічної психології разом з Елізабет Чайлдс. Йому згадувалося кілька вечорів, коли вони ходили до бару «У Майло» в Східному Балтиморі, де на стіні праворуч від барної стійки дійсно висів прапорець команди «Балтимор колтс». Йому було прикро чути, що Елізабет пішла із життя: вона здавалася йому цікавою жінкою.

- Мені сказали, що ви з нею зустрічалися, - заявила Рейчел.

- І хто б вам таке сказав? - Чарльз Осаріс видав щось середнє між грубим вигуком і смішком. - Міс Чайлдс, я не приховував своєї орієнтації ще з сімдесятих. І на ілюзії щодо своєї сексуальності ніколи не страждав: на спантеличення - так, на ілюзії - ні. Ніколи не зустрічався і навіть не цілувався з жінкою.

- Вочевидь, мене дезінформували, - сказала Рейчел.

- Вочевидь, так. А чому ви спитали, чи не зустрічався я з вашою матір'ю?

Рейчел зізналася в усьому, розповіла йому, що шукає батька.

- Вона ніколи не казала вам, хто він?

- Ні.

- Чому?

У відповідь Рейчел надала пояснення, яке з кожним роком видавалося дедалі сміховиннішим.

- Вона чомусь гадала, що захищає мене. Плутала зберігання секретів зі збереженням мене.

- Та Елізабет, яку я знав, ніколи ні в чому не плуталась.

- А навіщо ще берегти таку велику таємницю? - спитала Рейчел.

Коли він відповів, у його голосі з'явилася смутна нота.

- Я знав вашу матір два роки. Я був єдиним чоловіком у радіусі десятих миль, який не намагався позбавити її одягу, тож, напевно, знав її так само, як і всіх інших. Зі мною вона почувалася в безпеці. А я, міс Чайлдс, геть її не знав. Вона не підпускала до себе нікого. Їй подобалося мати таємне життя, бо їй подобалися таємниці. Таємниці - це сила. Таємниці - це краще за секс. Таємниці, як я твердо переконаний, були для вашої матері наркотиком.

Після розмови із Чарльзом Осарісом у Рейчел за один тиждень сталося три панічних атаки. Одна – у туалеті для працівників Шостого каналу, друга – на лаві на березі річки Чарльз, уранці, коли вона мала побігати підтюпцем, а третя – у душі якось увечері, коли Себастьян уже заснув. Вона приховала їх усі від Себастьяна та колег. Тоді Рейчел відчувала, що контролює себе, наскільки людина може себе контролювати під час панічної атаки: вона могла весь час нагадувати собі, що в неї не серцевий напад, що її горло не зводиться навіки, що вона взагалі-то здатна дихати.

У неї посилювалося бажання сидіти вдома. Кілька тижнів її щоранку виштовхувало за двері лише свідоме зусилля та внутрішній обурений лемент. Вихідними вона геть не виходила за поріг. Перші три тижні Себастьян тоді гадав, що це – вияв інстинкту гніздування. На четвертий тиждень він почав дратуватися. Тоді вони були у списках гостей практично всіх вечірок у місті: будь-яких балів, будь-яких благодійних прийомів, будь-яких приводів випити, де можна було на інших подивитись і себе показати. Вони стали зірковою парою, постійними персонажами добірок пліток у «Внутрішній кухні» та «Іменах і обличчях». Рейчел, хай як вона старалася, не могла заперечити, що таке становище їй дуже до вподоби. Батьків у неї не було, зате принаймні місто, як вона згодом усвідомить, радо приймало її як свою.

Тож вона повернулася туди. Вона тиснула руки й цілувала щоки мерові, губернаторові, суддям, мільярдерам, комікам, письменникам, сенаторам, банкірам, гравцям і тренерам «Ред сокс», «Петріотс», «Ведмедиків», «Келтікс», ректорам вишів і випивала разом із ними.

На Шостому каналі вона зробила блискавичну кар'єру, рівно за шістнадцять місяців промчавши такий шлях: фриланс – освітні сенсації – кримінал – загальна тематика. Її обличчя зобразили на білборді з Шелбі та Грантом, вечірніми ведучими, а ще вона дістала значну роль у рекламі, де було вперше показано їхній модернізований логотип. Вирішивши поборитися, вони із Себастьяном неначе обрали самі себе королем і королевою шкільного балу, і місто аплодувало їхньому рішенню та беззастережно його благословило.

За тиждень після того, як розійшлися запрошення, Рейчел ненароком зустріла Браяна Делакруа. Тоді вона щойно взяла інтерв'ю у двох депутатів у законодавчому органі штату на тему прогнозованого дефіциту бюджету. Члени її команди пішли до фургона, та вона вирішила повернутися до станції пішки. Не встигла Рейчел перейти Бікон-стріт, як із Атенею вийшов Браян у супроводі нижчого на зріст і старшого чоловіка з рудим волоссям і бородою. Рейчел відчула те схоже на удар струмом сум'яття та впізнавання, що зазвичай траплялося лише тоді, коли вона проходила на вулиці повз когось знаменитого. Тоді вона відчувала: «Я тебе знаю. Та насправді не знаю». Коли обидва чоловіки опинилися за десять-дванадцять футів від Рейчел, Браян зустрівся з нею поглядом. За миттєвим упізнанням відобразилося щось таке, чого вона не могла чітко визначити (Роздратування? Страх? Ні те, ні те?), а тоді воно зникло і йому на зміну прийшло те, що вона згодом могла назвати лише шаленою радістю.

– Рейчел Чайлдс! – Він подолав відстань до неї за один широкий крок. – Як давно не бачилися – дев'ять років?

Його рукостискання виявилось міцнішим, аніж вона очікувала, надто міцним.

– Вісім, – нагадала вона. – Коли ти?..

– Це Джек, – сказав Браян. Відступив убік, щоб менший чоловік став на звільнене місце, тож тепер вони стояли втрьох на тротуарі на вершині

Бікон-Гілл, тимчасом як довкола юрбами снували люди, що збиралися пообідати.

- Джек Агерн.

Чоловік потиснув їй руку. Його рукостискання було набагато легше.

Від Джека Агерна сильно відгонило Старим світом. Його сорочка мала французькі манжети зі срібними запонками, що визирали з-під рукавів пошитого на замовлення костюма. Він був у краватці й мав бездоганно підстрижену бороду. Рука в нього була суха й не загрубла. Рейчел подумала, що він має орган і краще за більшість людей розуміється на класичній музиці та коньяку.

Він спитав:

- Ви - давні друзі?..

Втрутився Браян:

- «Друзі» - це було б надто сильно сказано. Джеку, ми знали одне одного десятиліття тому. Рейчел - репортерка на тутешньому Шостому каналі. Вона чудова.

Джек гречно кивнув їй, виражаючи щось подібне до поваги.

- Вам подобається ця робота?

- Здебільшого так, - сказала вона. - А яка робота у вас?

- Джек працює з антикваріатом, - поспіхом сказав Браян. - Він приїхав із Мангеттена.

Джек Агерн усміхнувся.

- Через Женеву.

- Здається, я не знаю, що це означає, - промовила Рейчел.

- Ну, я живу на Мангеттені та в Женеві, але домом вважаю Женеву.

- Нівроку, еге ж? - сказав Браян, хоча в цьому й не було потреби, і позирнув на наручний годинник. - Треба йти, Джеку. Бронь на дванадцятку п'ятнадцять. Радий зустрічі, Рейчел. - Він нахилився і поцілував повітря біля її щоки. - Чув, ти виходиш заміж. Дуже радий за тебе.

- Вітаю. - Джек Агерн ізнову взяв її за руку та гречно кивнув. - Сподіваюся, ви з вашим нареченим будете дуже щасливі.

- Бережи себе, Рейчел. - Браян уже пішов геть із відстороненою усмішкою і надміру ясними очима. - Дуже радий зустрічі.

Вони пройшли до Парк-стріт, звернули ліворуч і зникли з поля зору.

Вона, стоячи на тротуарі, замислилася над цією зустріччю. Браян Делакруа із 2001 року набрав трохи ваги. Йому це личило. Той Браян, із яким вона познайомилася, був надто худий, а шия в нього була надто тонка для його голови. Вилиці й підборіддя в нього були трохи зам'які. Тепер же його риси стали чітко визначені. Він досяг того віку - як вона здогадувалася, тридцяти п'яти років, - коли, напевно, почав скидатися на батька й перестав бути схожим на чийогось сина. Вдягався він незмірно краще й був

щонайменше вдвічі гарніший, аніж 2001 року, а тоді він уже був доста гарний. Тож усі зміни в його зовнішності були на краще.

Але енергія, яку він випромінював, хай і замаскована люб'язностями, здавалась їй дещо нервовою та тривожною. То була енергія людини, що намагається нав'язати комусь таймшер [8 - Форма спільного володіння нерухомістю (найчастіше - готельним номером), у якій кожна людина має право користуватися нею впродовж чітко визначеного часу.]. Завдяки своїм пошукам інформації Рейчел знала, що він керує відділом міжнародних продажів і закупівель компанії «Делакруа Ламбер», і їй було сумно думати, що майже десять років у продажах обернули Браяна на демонстративно бадьорого та привітного шоумена.

Рейчел уявила Себастьяна, який тим часом працював на Шостому каналі, напевно, відкинувшись на спинку крісла, гризучи олівець і водночас ріжучи плівку. Себастьян, король охайного монтажу. Власне кажучи, у Себастьянові все було охайне. Охайне, чисте та чітко визначене. Вона була однаково нездатна уявити його продавником і землеробом. Тієї миті до неї дійшло, що Себастьян здається їй привабливим, бо в його сутності немає ні крихти відчаю чи надокучливості.

«Браяне Делакруа, - подумала вона. - Як шкода, що життя перетворило тебе на звичайного торгівця».

Джеремі провів її до віттаря у Церкві Завіту, і коли він підняв її фату, в нього були мокрі очі. На прийом у «Чотирьох сезонах» прийшли і Джеремі, і Морін, і Тео, і Шарлотта. Вона бачила їх усього кілька разів, але із Джеремі, Морін і дітьми почувалася не менш комфортно, ніж завжди.

Під час їхньої першої зустрічі Морін начебто була широким задоволенням тим, що Рейчел їх відшукала, проте з кожною наступною зустріччю віддалялася дедалі більше, неначе раділа Рейчел лише через те, що ніколи не очікувала, що вона надовго залишиться з ними. Морін аж ніяк не була неввічлива чи холодна - її присутність просто геть не була значущою. Вона всміхалася Рейчел, хвалила її зовнішність чи вибір одягу, питала її про роботу та Себастьяна й неодмінно згадувала, який Джеремі радий, що вона повернулася до його життя. Але вона вперто не дивилася в очі Рейчел, а в її голосі відчувалася натужна бадьорість, наче в акторки, яка так силкувалася запам'ятати свої репліки, що забула їхнє значення.

Тео та Шарлотта, майже брат і сестра, яких вона ніколи не мала, відчували до Рейчел суміш пошани та прихованого панічного жаху. Всі розмови вони вели похапцем, схиливши голови до підлоги, і жодного разу не спитали в неї чогось про неї саму, неначе тим самим надали б їй значущості реальної людини. Натомість вони неначе заповзялись і далі розглядати її як істоту з туману легенд, яка невблаганно наближається до їхніх дверей, але так насправді й не приходить.

Попрощавшись десь за годину після початку прийому й опинившись за п'ять кроків від виходу, Морін, Тео й Шарлотта відчували надзвичайне полегшення - у них аж кінцівки розслабилися. Раптовість їхнього відходу (Морін і Шарлотта боялися, що ось-ось зляжуть із літньою застудою, а їхати назад треба було довго) шокувала лише Джеремі. Джеремі взяв Рейчел за руки та сказав їй не забувати під час медового місяця про люміністів чи Колума Джаспера Вітстоуна: після повернення на неї чекатиме робота.

- Звісно, я про них забуду, - відказала вона, і він засміявся.

Решта сім'ї поволі вийшла до вішаків чекати на автівку.

Джеремі поправив окуляри. Пововтузився із сорочкою, що зім'ялася в нього на животі: поруч із Рейчел він завжди соромився своєї надлишкової ваги. Невпевнено їй усміхнувся.

- Я знаю, що ти б хотіла, щоб тебе провів до вівтаря справжній батько, але...

Вона взяла його за плечі.

- Ні, ні. Це було для мене честю.

- ...але, але... - Він обдарував непевною усмішкою стіну позаду неї, а тоді знову поглянув на Рейчел. Його голос став глибшим і сильнішим. - Для мене можливість це зробити означала дуже, дуже багато.

- Для мене теж, - прошепотіла вона.

Рейчел опустила лоба йому на плече. Він поклав долоню їй на карк. І тієї миті вона відчула себе найближче до цілісності за все своє життя.

Після медового місяця їм із Джеремі було важко зустрітися. Морін почувалася не надто добре - нічого серйозного, просто старість, гадав він. Але їй було потрібно, щоб він перебував поряд, а не чкурнув до Бостона коротати літо в читальних залах Бостонської публічної бібліотеки чи в Атенеї. Одного разу їм удалося вибратися на обід до Нью-Лондона; він мав стомлений вигляд, а шкіра в нього на обличчі була надто сіра й натягнута. Морін, зізнався Джеремі, нездужає. Два роки тому вона пережила рак грудей. Вона перенесла подвійну мастектомію, та останні огляди не показали нічого конкретного.

- Тобто?

Рейчел потягнулася через столик і накрила долонею його долоню.

- Тобто, - відповів Джеремі, - її рак міг повернутися. Наступного тижня зроблять ще кілька аналізів.

Він кілька разів поправив окуляри, а тоді поглянув із-за них на Рейчел з усмішкою, яка підказувала: зараз він змінить тему.

- Як там молодята?

- Купують будинок, - радісно повідомила вона.

- У місті?

Рейчел заперечно хитнула головою. Вона досі намагалася із цим змиритися.

- Десь миль за тридцять на південь. Він потребує оновлення і ремонту, тож ми не переїдемо туди відразу, але там гарне містечко й добра шкільна система на той випадок, якщо в нас будуть діти. Це недалеко від того місця, де виріс Себастьян. А ще він зберігає там свій човен.

- Він любить той човен.

- Та ну, мене він теж любить.

- Я не сказав, що він тебе не любить. - Джеремі криво їй посміхнувся. - Я просто сказав, що він любить той човен.

Чотири дні по тому у Джеремі в його кабінеті в коледжі стався інсульт. Він підозрював, що це інсульт, але не був на сто відсотків упевнений, тож поїхав до найближчої лікарні. Джеремі наполовину виїхав автівкою на узбіччя і, похитуючись, пройшов до входу. Кабінету невідкладної допомоги він дістався самотужки, але невдовзі в почекальні в нього стався другий інсульт. Перший санітар, який до нього підійшов, здивувався силі, з якою Джеремі м'якими викладацькими руками схопився за лацкани його халата.

Останні слова Джеремі перед тривалим періодом мовчання були незрозумілі санітарові – та й, правду кажучи, будь-кому іншому. Він різко наблизив лице санітара до свого, вирячив очі та прошепелявив:

– Рейчел у дзеркалі.

6. Розлуки

Морін передала Рейчел слова санітара, коли Джеремі третю ніч лежав у лікарні.

– «Рейчел у дзеркалі»? – повторила вона.

– Так сказав Амір. – Морін кивнула. – Ти здаєшся втомленою. Тобі треба відпочити.

Рейчел мала за годину повернутися на роботу. Вона спізниться. Знову.

– Усе гаразд.

На ліжку витріщався на стелю Джеремі з роззявленим ротом і без тіні свідомості в очах.

– Туди, певно, жакливо іздити, – зауважила Шарлотта.

– Та це не страшно.

Рейчел сіла на підвіконня, бо в палаті було всього три стільці і всі вони були зайняті родичами хворого.

– Лікарі сказали, що в такому стані він може провести кілька місяців, – сказав Тео. – Або й більше.

Шарлотта й Морін одночасно заридали. Тео підійшов до них. Вони збилися до купи у своїй скорботі. Кілька хвилин Рейчел бачила тільки їхні спини, що здіймалися й опускалися.

За тиждень Джеремі перевели до відділення неврологічного лікування, і він мало-помалу частково повернув собі здатність рухатись і вимовляти окремі елементарні слова: «так», «ні», «туалет». На дружину він дивився як на матір, на сина й доньку – як на дідуся і бабусю, на Рейчел – так, ніби намагався зрозуміти, хто вона така. Вони намагалися читати йому, гортали його улюблені картини на айпеді, ставили його улюбленого Шуберта. І ніщо із цього його не зачіпало. Він хотів їжі, хотів утіхи, хотів полегшення болів у голові й тілі. Він взаємодіяв зі світом із нажаханим нарцисизмом малої дитини.

Його рідні дали Рейчел чітко зрозуміти, що вона може приходити стільки, скільки захоче (вони були надто ввічливі, щоби сказати щось інше), та не

залучали її до більшості розмов, а коли їй доводилося йти геть, їм завжди ставало помітно легше.

Удома почав досадувати Себастьян. Вона ж майже не знає цієї людини, казав він. Вона ідеалізує прихильність, якої насправді не існує.

- Тобі треба про це забути, - сказав він.

- Ні, - відповіла Рейчел. - Це тобі треба забути.

Він винувато підняв руку й на мить заплющив очі, показуючи їй, що не хоче великої суперечки. Розплющивши очі, він заговорив м'якішим, примирливим тоном.

- Ти ж знаєш, що твою кандидатуру розглядають у «великій шістці»?

«Великою шісткою» називали національну мережу в Нью-Йорку.

- Не знала.

Вона спробувала не виказати голосом захвату.

- Тобі промивають мізки. Зараз не час відпускати дросель.

- Я не відпускаю.

- Тебе ж випробують чимось серйозним. Чимось, що матиме національний масштаб.

- Наприклад?

- Ураганом, масовим убивством, не знаю, смертю знаменитості.

- І як же ми житимемо далі, - замислилася вона вголос, - коли Вупі піде у засвіти?

- Буде важко, - погодився він, - але вона б хотіла, щоб ми поводитися відважно.

Вона захихотіла, а Себастьян пригорнувся до неї на дивані й поцілував її збоку в шию.

- Ось ми, мала, я і ти. З'єднані збоку. Куди я, туди й ти. Куди ти, туди і я.

- Знаю. Справді.

- Гадаю, було б круто жити на Мангеттені.

- У якому районі? - спитала вона.

- У Верхньому Вест-Сайді, - сказав він.

- У Гарлемі, - сказала вона одночасно з ним.

Вони обернули це на жарт, бо гадали, що саме так треба чинити, коли у шлюбі суто теоретично виявляються докорінні відмінності.

За осінь Джеремі Джеймсові стало значно краще. Він згадав, хто така Рейчел, хоч і не згадав, що сказав санітарові, і, схоже, радше терпів її присутність, ніж потребував її. Знання про рух люміністів і Колума

Джаспера Вітстоуна в нього здебільшого збереглися, та були неупорядковані, а його загальні уявлення про хронологію були хибні, тож зникнення Вітстоуна 1863 року, на його думку, прямо передувало першій подорожі Джеремі до Нормандії 1977 року, коли він був аспірантом. Він думав, що Рейчел молодша за Шарлотту, і часом не міг зрозуміти, як Тео може так багато пропускати старшу школу, відвідуючи його.

«Він узагалі не старається, – скаржився він Рейчел. – Я не хочу, щоб він користувався моєю хворобою як приводом старатися ще менше».

У листопаді Джеремі повернувся до будинку на Горем-лейн, де його доглядала хоспісна медсестра. Він став фізично сильнішим. Його мовлення набуло чіткості. Зате розум до нього ніяк не повертався.

– Не можу цього збагнути, – якось сказав він. Морін і Рейчел були в одній із ним кімнаті, і він невпевнено їм усміхнувся. – Я неначе у прекрасній бібліотеці, та жодна книжка в ній не має назви.

Наприкінці грудня 2009 року Рейчел двічі помітила, як він менш ніж за десять хвилин від початку її відвідин поглянув на свій наручний годинник. Вона не могла ставити це йому на карб. Без можливості обговорювати їхні спільні детективні історії (він мав відшукати докази того, що Колум Джаспер Вітстоун перетинався з Клодом Моне, вона – відшукати свого батька, а вони обое – зрозуміти Елізабет Чайлдс) вони майже не мали про що розмовляти. Жодних спільних амбіцій, жодної спільної історії.

Вона пообіцяла залишатися на зв'язку.

Вийшовши з його будинку, Рейчел пройшла вимощеною плитами доріжкою до своєї автівки й знову відчула, що його втрачає. А ще відчула давню підозру, що життя, судячи з її теперішнього досвіду, – це низка розлук. Персонажі проходять сценою, одні залишаються на довше, ніж інші, та всі вони рано чи пізно йдуть геть.

Діставшись автівки, вона озирнулася на його будинок і подумала: «Ти був мені другом. Ти був мені другом».

Два тижні по тому, 12 січня, о п'ятій вечора на Гаїті стався землетрус силою 7,0 бала.

Як і передбачав Себастьян, Рейчел доручили висвітлювати його для «великої шістки». Перші кілька днів вона провела в Порт-о-Пренсі. Вона та її команда показали скидання з літаків їжі та речей, що, як правило, призводило до заворушень. Показали трупи, складені на автостоянці Загальної лікарні. Показали тимчасові крематорії, що виростили на рогах вулиць по всьому місту, де тіла палали, наче жертви, покликані заспокоїти землетрус. Серед маснистого чорного диму клубочилася сива сірка, тіла всередині вже перетворилися на абстракцію, а дим від них став таким самим непримітним, як будь-який інший – від будівель, що продовжували тліти, від досі не вигорілих газопроводів. Рейчел вела репортажі з наметових містечок і постів медичної допомоги. У колишньому торговому районі вона та її операторка Грета Кілборн зняли, як поліціанти стріляють по мародерах, зняли молодика з випнутими зубами й ребрами, що лежав у попелі й уламках із відірваною в ділянці шиколотки ногою. Зовсім недалеко від його руки лежало кілька бляшанок їжі, яку він перед тим крав.

У перші дні після землетрусу журналісти були єдиним, чого в Порт-о-Пренсі було більше, ніж хвороб і голоду. Невдовзі вони з Гретою вирішили рушити за сюжетом до епіцентру землетрусу – прибережного містечка Леоган. Леоган був розташований за якихось сорок кілометрів на південь від Порт-о-Пренса, та поїздка туди зайняла в них два дні. Мертвих вони занюхали за

три години до приїзду. Там уже не було ні інфраструктури, ні допомоги, ні державної підтримки, ні поліціантів, які стріляли б по мародерах, бо не було поліції. Коли Рейчел порівняла це з пеклом, Грета не погодилась.

- У пеклі, - сказала вона, - є хтось головний.

На другий вечір у сквотерському таборі, с'як-так зібраному із простирадл (замість дахів - простирадла, і замість стін теж простирадла), вона, Грета, одна колишня черниця та один майже фельдшер перевели з одного намету до іншого чотирьох дівчат. Шестеро потенційних гвалтівників, які ходили табором у пошуках дівчат, були озброєні ножами й серпетами - популярними серед фермерів мачете із загнутими клинками. Рейчел була певна: до землетрусу половина із цих чоловіків мала добру роботу. Їхній ватажок, Жозуе Даселю, був родом із сільської місцевості просто на схід від сейсмічної зони. Дев'ятий у черзі спадкоємців маленької соргової ферми в Круа-де-Буке, він образився на весь світ, зрозумівши, що ніколи не успадкує ферми. Жозуе Даселю мав зовнішність кінозірки й рухався як рок-зірка. Зазвичай він був одягнений у зелено-білу футбольну сорочку та бежеві штани-карго з заковченими холошами. На лівому боці носив пістолет Desert Eagle 45-го калібру, а на правому - серпет у побитих шкіряних піхвах. Він запевняв усіх, що серпет - то для самооборони. А пістолет, додавав він і підморгував, - то для їхнього захисту. Довкола повно лихих людей, повно жахить, повно лиходіїв. Він хрестився та здіймав очі до небес.

Землетрус знищив вісімдесят відсотків Леогана. Зрівняв із землею. Закон і порядок перетворилися на спогад. Ходили чутки, що в цьому районі помітили британські та ісландські пошуково-рятувальні групи. Рейчел того дня вже підтвердила, що канадці привели до гавані есмінець, а в залишки центру міста потроху проникають японські та аргентинські лікарі. Та наразі до них іще ніхто не добрався.

Того дня вона з ранку до вечора допомагала Рональдові Револю, чоловікові, який до землетрусу навчався на фельдшера. Вони перенесли трьох смертельно поранених мешканців табору до медичного намету за три милі звідти, де всім заправляли миротворці зі Шрі-Ланки. Там Рейчел поговорила з перекладачем, який запевнив її, що вони надішлють їм підмогу, щойно зможуть. Вони сподіваються, що це станеться наступної ночі, щонайбільше за два дні.

Рейчел і Грета повернулися до табору, куди вже прибули четверо дівчат. Спрагли, зголоднілі чоловіки з банди Жозуе відразу їх помітили, і їхні жахливі наміри передалися від одного всім, ледве дівчата отримали води та пройшли перевірку на наявність ушкоджень.

Рейчел і Грета того вечора зазнали невдачі як репортерки, встрявши в історію, що їй слід було б показати, якби хтось був готовий поставити її в ефір, і разом із колишньою черницею і Рональдом Револю водили дівчат по всьому таборі, рідко залишаючись в одній схованці довше ніж на годину.

Денне світло чоловіків не спиняло: на їхню думку й на думку більшості інших місцевих чоловіків, згвалтування не потрібно було соромитися. Після смерті, яка останнім часом стала такою нормальною, варто було оплакувати лише тутешніх, і лише тих, що були близькими родичами. Вони продовжували пити всю ніч, поки тривав пошук, і на світанні; залишалося сподіватися, що рано чи пізно їм доведеться поспати. Врешті-решт двох із чотирьох дівчат було врятовано, коли до табору вранці з гуркотом в'їхала вантажівка ООН у супроводі бульдозера, щоб забрати трупи у зруйнованій церкві біля підніжжя пагорба.

Однак інших двох дівчат більше ніхто не побачив. Вони прибули до табору всього кілька годин тому; обидві щойно zostалися без батьків і без домівки. Естер була вдягнена в полинялу червону футболку та джинсові шорти. Дівчинка у блідо-жовтій сукні була Відден, але всі називали її Відді. Не дивно, що Естер була понура, майже німа, і рідко дивилася комусь у вічі. Але Відді, хоч як дивно, була осяйна й мала усмішку, що просто розтинала груди тим, кому вона призначалася. Рейчел знала дівчат лише протягом тієї ночі, та більшу її частину провела з Відді. Відді, її жовтою сукнею, безмежним серцем і звичкою мугикати пісні, яких ніхто не міг упізнати.

Просто вражало, як однозначно вони зникли. Зникли не лише їхні тіла та одяг – зникло саме їхнє існування. За годину після сходу сонця їхні супутники у відповідь на запитання про них замовкли. За три години вже ніхто в таборі, крім Рейчел, Грети, колишньої черниці Веронік і Рональда Револу, не казав, що їх бачив. На другий день до настання ночі Веронік устигла змінити свою версію подій, а Рональд засумнівався у власній пам'яті.

Того ж дня о дев'ятій вечора Рейчел ненароком упала в око одному з гвалтівників, Полеві, який викладав природничі науки у старшій школі й був незмінно ввічливий. Поль сидів під своїм наметом і стриг собі нігті іржавими ножичками. На той час уже розійшлася чутка про те, що якщо дівчата й були в таборі – а їх там не було, то все маячня, – то троє з шістьох чоловіків, які бродили табором і пиячили тієї ночі, заснули, перш ніж дівчата, яких ніколи не існувало, чи то зникли, чи то не зникли. Отже, якщо тих дівчат і згвалтували (а їх не згвалтували: такого бути не могло, їх не існувало), у цьому був задіяний Поль. Та якщо їх і вбили (а їх не вбили: такого бути не могло, їх не існувало), Поль на той час уже спав. Звичайний гвалтівник, учитель Поль, звичайний гвалтівник. Однак якщо його якимось бентежили долі тих дівчат, то він добре це приховував. Він подивився Рейчел у вічі. Склав великим і вказівним пальцем пістолет. Наставив його їй на пах, а потім засунув вказівного пальця до рота й посмоктав. Беззвучно засміявся.

А тоді звівся на ноги й підійшов до Рейчел. Став перед нею і зазирнув їй у вічі.

Дуже ввічливо, майже улесливо, попросив її покинути табір.

– Ви брешете, – лагідно пояснив він, – а люди через це тривожаться. Вони вам про це не кажуть, бо ми народ гречний. Але ваша брехня дуже всіх засмучує. Сьогодні, – він підняв один палець, – ніхто не показуватиме свого засмучення. Сьогодні, – знову той палець, – є чималі шанси, що ви та ваша подружка не постраждаєте.

Двадцять хвилин по тому вони з Гретою покинули табір, скориставшись єдиною можливістю виїхати разом зі шрі-ланкійцями. У їхньому центрі допомоги вона слізно просила їх і канадських миротворців, які проникли на острів зі свого корабля.

Ніхто не зрозумів, чому вона така наполеглива. Навіть не здогадався. Зникло двійко дівчат? Тут? Та за останніми підрахунками, їх зникло кілька тисяч, і це число тільки зростатиме.

– Вони не зникли, – сказав їй один із канадців. – Вони мертві. Ви це знаєте. Вибачте, але такі справи. А на пошуки їхніх тіл ні в кого нема ні часу, ні ресурсів. – Він окинув поглядом своїх супутників і кількох шрі-ланкійців, що сиділи в наметі. Усі ствердно закивали. – Принаймні в нас нема.

Наступного дня Рейчел і Грета подалися до Жакмеля. Три тижні по тому вони повернулися до Порт-о-Пренса. На той час Рейчел уже починала день із чотирьох таблеток підпільного атівану[9 – Ативан – транквілізатор, в Україні відомий як лоразепам.] й чарки рому. Грета, як вона підозрювала, повернулася до звички вживати героїн, про яку вона розповіла Рейчел у перший їхній вечір у Леогані.

Урешті їх повідомили, що настав час їхати додому. Коли Рейчел запротестувала, її редактор із репортажів заявив по скайпу, що її матеріали стали надто різкими, надто одноманітними, а ще в них з'явилася недоречна розпачлива нотка.

– Нашим глядачам потрібна надія, – сказав редактор.

– Гаїтянам потрібна вода, – відповіла Рейчел.

– Вона знову за своє, – сказав редактор комусь поза кадром.

– Дайте нам ще кілька тижнів.

– Рейчел, – мовив він. – Рейчел. У тебе нікудишній вигляд. І я зараз не тільки про твоє волосся. Ти схожа на скелет. Ми закругляємося.

– Всім байдуже, – сказала Рейчел.

– Нам не було байдуже, – різко відповів редактор. – США, блін, шле на цей острів понад півтора мільярда доларів. А наша мережа показала його в усій красі. Чого ще тобі треба?

Тут затуманена атіваном Рейчел подумала: «Бога».

«Мені треба того Бога з великої літери "Б", який, за словами телеповідників, змітає торнадо з їхнього шляху. Того, що лікує рак і артрит у вірних, того Бога, якому професіональні спортсмени дякують за інтерес до результатів Супербоулу, Кубку світу чи гоумрану у вісімдесят сьомому матчі зі ста шістдесяти двох, які за цей рік відіграли "Ред сокс"». Їй було потрібно, щоб той діяльний Бог, який встрає в людські справи, сьгнув із небес, очистив гаїтянські запаси води, зцілив хворих гаїтян, розруйнував зруйновані школи, лікарні й оселі.

– Що ти там, нахрін, белькочеш? – придивився до неї через екран редактор.

Вона не усвідомлювала, що розмовляє.

– Сідай у літак, поки ми за нього ще платимо, – наказав редактор, – і вертай на свою станційку.

Так вона дізналася, що всі її амбіції щодо світу національних мереж мертві. Не світить їй Нью-Йорк. Не світить їй підвищення до «великої шістки» й далі.

Назад, до Бостона.

Назад, до «малої шістки».

Назад, до Себастьяна.

Вона злізла з атівану. (На це пішло чотири спроби, та їй вдалося.) Почала пити менше – так, як пила до Гаїті (чи бодай приблизно так). Але боси з «малої шістки» більше не давали їй основних матеріалів. Поки вона була відсутня, з'явилася новенька, Дженні Гонсалес.

Себастьян заявив: «Вона розумна, проста й не дивиться часом на камеру такими очима, ніби готова буцнути її головою».

Гірка правда полягала в тому, що Себастьян мав рацію. Рейчел була б дуже рада зненавидіти Дженні Гонсалес (ї, бачить Бог, старалася це зробити), повірити, що їй допомогли піднятися зовнішність і сексуальність. І вони, звісно, не стали для неї зайвими, та Дженні мала магістерський диплом Колумбійського університету із журналістики, могла імпровізувати на ходу, завжди була повністю підготовлена й працювала бездоганно, а також ставилася з однаковою повагою до всіх – від адміністраторки до гендиректора.

Дженні Гонсалес замінила Рейчел не тому, що була молодша, симпатичніша й мала кращу фігуру (хоча, чорт забирай, усе це було правдою), вона замінила Рейчел, бо краще виконувала свою роботу, мала легший характер, а ще люди обожнювали з нею розмовляти.

Утім Рейчел досі мала шанси. Якщо вона, живучи пристойно, поверне навспак процес старіння, який прискорила на Гаїті, якщо позбудеться досади, яка з'явилася і почала зростати в ній там, якщо цілуватиме дупи, виконуватиме накази та знову стане тією крутою репортеркою, яку колись переманили великими грішми із «Глобу», – дещо сексуальною, дещо хлоп'якуватою, дещо ботаністкою (її контактні лінзи замінили на окуляри в червоній роговій оправі) і цілком компетентною, – тоді «мала шістка» все ж залишиться її домом.

Вона старалася. Вона розповідала про kota, який гавкає по-собачому, та про щорічне «ламання льоду», яке влаштовували «Брауні з Л-стріт», гурт напівоголених чоловіків, які щороку першими вибирались у води Бостонської затоки. Вела репортажі про ведмежа коали, що народилося в зоопарку «Франклін-парк», і про пробіг наречених у магазині «Філінз Бейзмент».

Вони із Себастьяном відновили придбаний будинок на південь від міста. Графіки в них були такі, що, коли він був удома, вона була на роботі, і навпаки. Рідко бачитися було так приємно, що згодом вона почне вважати, що це продовжило їхній шлюб на рік.

Вона отримала кілька електронних листів від Браяна Делакура. І хоча один із них («Ти розкішно попрацювала на Гаїті. Тепер людям у цьому місті не байдуже до нього, бо не було байдуже тобі») допоміг їй пережити хриновий загальом день, вона нагадувала собі, що Браян Делакура – торгівець із дивною енергетикою, мабуть породженою тим, що його душі не підходить обрана ним кар'єра. Вона не могла бути певною, що на світі досі є справжній Браян, тож на його листи відповідала коротко та ввічливо: «Дякую. Рада, що тобі сподобалося. Бережи себе».

Вона казала собі, що щаслива. Казала собі, що намагається знову стати тією репортеркою, дружиною і людиною, якою була раніше. Проте вона не могла спати й без упину переглядала новини з Гаїті, слідкуючи за країною, що наразі силкувалася відродитись, але здебільшого просто продовжувала вмирати. Уздовж річки Артібоніт почався спалах холери. Відтак поповзли чутки, що її джерелом стали вояки ООН. Рейчел благала Клея Бона, свого редактора з розподілу завдань, дозволити їй повернутися туди на тиждень. Бодай власним коштом. Він навіть не удостоїв її прохання відповіді, а тільки сказав їй, що на неї чекають на автостоянці позаду станції. Там вона має сісти у фургон і поїхати робити матеріал про шестирічного хлопчика з Лоуренса, що стверджував, ніби Бог підказав йому числа, за допомогою яких його мама виграла лотерею.

Коли камери потай зняли, як вояки ООН прибирають трубу, що протікала в землі вздовж берегів Артібоніту, і ці кадри облетіли весь світ, Рейчел брала інтерв'ю у сторічного вболівальника «Ред сокс», який приїхав на свій перший матч на Фенвей-парку.

Поки холера поширювалася далі, Рейчел знімала матеріали про майже одночасні пожежі в будинках; змагання з поїдання хот-догів; бандитську стрілянину протягом вихідних у Дорчестері; двох літніх сестер, які створювали журнальні столики із пляшкових кришечок; вечірку Бостонського коледжу у Клівленд-Сьоркл, яка вийшла з-під контролю; та колишнього брокера з Волл-стріт, який покинув вищі фінансові кола заради соціальної роботи серед безхатьків на Північному березі.

Ці матеріали не завжди були нікчемні, не завжди були незначущі. Рейчел уже майже запевнила себе, що часом виконує справжню громадську роботу, але тут Гаїті вразив ураган «Томас». Загинуло всього кілька людей, але укриття було стерто з лиця Землі, каналізація та гнильні резервуари переповнились, і спалах холери розрісся на весь острів.

Рейчел не спала цілу ніч, оглядаючи доступні кадри й читаючи репортажі, щойно вони виходили, аж раптом у її вхідній пошті вигулькнуло ім'я Браяна Делакура. Вона відкрила його листа. Там було написано тільки:

Чому ти не на Гаїті? Нам потрібно, щоб ти була там.

Хтось неначе приклав до її шиї теплу руку, нахилив її лице до свого плеча й дозволив їй заплющити очі. Можливо, після тієї химерної зустрічі під стінами Атенею вона судила Браяна надто строго. Можливо, він просто трапився їй у поганий день, коли намагався досягти домовленості із Джеком Агерном, торговцем антикваріатом із Женеви. Рейчел гадки не мала, де можуть перетнутися лісоматеріали та антикваріат, але, правду кажучи, не розуміла фінансів – може, Джек Агерн був якимось інвестором. Хай там як, Браян тоді повадився трохи дивно, трохи збентежено. А що такого поганого в тому, щоб бути трохи дивним і трохи збентеженим?

Чому ти не на Гаїті? Нам потрібно, щоб ти була там.

Він зрозумів. Якимось робом збагнув із відстані багатьох років, завдяки вкрай обмеженому кіберзв'язку, збагнув, що їй надзвичайно важливо туди повернутись.

А пів години по тому приїхав додому Себастьян – так, наче вона замовила його приїзд, як піцу, – і сказав:

– Тебе посилають назад.

– Назад – це куди?

Він дістав із холодильника пластикову пляшку з водою та приклав її до скроні. Заплющив очі.

– Гадаю, ти маєш потрібні контакти, знаєш тамтешні звичаї.

– Гаїті. Мене посилають назад на Гаїті?

Він розплющив очі, не припиняючи масажувати скроню пляшкою.

– Ага, на Гаїті.

Хоча він так цього й не сказав, Рейчел знала: він вважає, що Гаїті винна в занепаді її кар'єри. А занепад її кар'єри він уважав причиною застою у

власній кар'єрі. Тож у його вустах слово «Гаїті» прозвучало як непристойне.

- Коли?

У ній зануртувала кров. Вона не спала всю ніч, але тепер геть не хотіла спати.

- Клей сказав, щонайпізніше завтра. Чи мушу я тобі нагадати, що тут ти не можеш облажатися?

Рейчел відчула, як у неї витягнулось обличчя.

- Це в тебе таке напутне слово?

- Це - те, чим це е, - утомлено сказав він.

Вона могла сказати багато чого, та все це призвело б до суперечки, а сперечатися вона тепер не хотіла. Тому Рейчел спробувала сказати:

- Я за тобою сумуватиму.

Їй не терпілося сісти в літак.

- Я теж, - озвався він, втупившись у холодильник.

7. Ви мене бачили?

На Гаїті чекали та сама спека, зруйновані будівлі та зморений відчай. Ті самі ошелешені вирази на більшості облич. Ті обличчя, що не виражали ошелешення, виражали лють. А якщо не лють, то голод і страх. Але здебільшого вони виражали ошелешення. Ці обличчя, що перенесли багато страждань, неначе питали: чи мусимо ми змиритися з тим, що маємо просто страждати?

Прямуючи на роботу над своїм першим матеріалом, на зустріч із командою перед лікарнею Шоскаль у густозаселених нетрях Сіте-Солей, Рейчел ішла такими бідними вулицями, що новачкові не вдалося б знайти розбіжностей між цим районом до землетрусу й після землетрусу. До поламаних ліхтарних стовпів, опор безсилих ліній електропередач і низьких стін уздовж вулиць були приліплені фотографії. Подекуди то були знімки загиблих, але передусім там були зображені зниклі люди. Під більшістю фото було написано запитання чи прохання:

?ske ou te w?m?

«Ви мене бачили?»

Вона їх не бачила. А може, і бачила колись. Може, обличчя чоловіка середнього віку, якого вона проминула, завертаючи за ріг, належало одному з трупів, які вона побачила в церкві, що обвалилася, чи на лікарняній автостоянці. Хай там як, він зник. І більше не повернеться, вона була в цьому досить упевнена.

Рейчел піднялася на вершину невеличкого пагорбка, і перед нею розкинулося все гетто, розсип хиж зі сталі та шлакоблоків, випалених сонцем до чорно-білого кольору. Повз неї проїхав хлопчина на забрьоханому велосипеді.

Судячи з вигляду, хлопчині було років одинадцять, щонайбільше дванадцять, а на спині в нього було закріплено автоматичну гвинтівку. Коли він озирнувся через плече на Рейчел, вона нагадала собі, що це – територія банд. Тут на кожному кроці всім заправляли й боролися за територію мінібоги війни. Їжа сюди не стікалася, зате вогнепальна зброя стікалася так, що аж гай шумів. Не варто їй було ходити тут самій. Не варто було ходити тут без танкової та авіаційної підтримки.

Проте страху Рейчел не відчувала. Вона просто почувалася заціпенілою. Почувалася враженою заціпенінням.

Принаймні думала, що це так.

«Ви мене бачили?»

«Ні, не бачила. І ніхто не бачив. Ніхто не бачив і не побачить. Навіть якби ти прожив повне життя. Це не має значення: ти зник, щойно народився».

Із таким настроєм Рейчел прийшла на маленьку площу перед лікарнею. Далі єдиною доброю новиною стало те, що наживо це бачив лише локальний ринок – у цьому разі Бостон. «Велика шістка» згодом мала вирішити, скористається цим чи ні. Зате в «малій шістці» вважали, що пряме включення додасть гостроти історії, яка, як усі підозрювали, переставала привертати інтерес глядачів через утому від трагедій.

Тож вона вийшла у прямий ефір, ставши перед лікарнею Шоскаль. Сонце виринуло із чорної цеглини хмар просто в неї над головою і почало палити. Грант, ведучий новин із «малої шістки», під час міжнародного зв'язку чомусь примудрився виставити себе вдвічі дурнішим.

Рейчел одним духом випалила статистику: у лікарні позаду неї лежать тридцять двоє хворих із підтвердженою холерою; затоплення після урагану сприяє її поширенню в масштабі всієї країни та ускладнює зусилля з надання допомоги; очікується, що ситуація з дня на день ставатиме жахливішою. Позаду операторської групи розкинувся жертвопринесенням богу сонця Сіте-Солей, і Рейчел відчувала, як від неї відділяється щось внутрішнє. То було щось духовне й досі не зачеплене світом, можливо шматочок душі, а щойно воно відділилося, на нього наскочили спека та втрата і з'їли його. На його місці, посередині її грудей, затріпотів крильцями горобець. Без попередження, без підготовки. Узав і раптом завис посередині її грудей, б'ючи крильцями з усієї сили.

– І перепрошую, Рейчел, – говорив їй на вухо Грант, – але, Рейчел...

Чому Грант весь час повторював її ім'я?

– Так, Гранте?

– Рейчел?

Вона свідомо постаралася не заскреготіти зубами.

– Так?

– Ви можете оцінити, скільки людей заразилися цією смертельною хворобою? Скільки людей хворі?

Запитання видалось їй абсурдним.

Скільки людей хворі?

- Ми всі хворі.

- Прошу? - перепитав Грант.

- Ми всі хворі, - повторила Рейчел. Це їй здається чи вона справді трохи ковтає слова?

- Рейчел, ви маєте на увазі, що ви та інші члени команди нашого каналу заразилися холерою?

- Що? Ні.

Денні Маротта прибрав око від об'єктива й поглянув на неї так, наче хотів спитати: «Ти в нормі?» Позаду нього пройшла Відді - пройшла граційно, ходю, що не пасувала ні до її юності, ні до крові на її сукні, ні до другої усмішки, вирізаної в її горлі.

- Рейчел, - продовжував Грант. - Рейчел! На жаль, я не розумію.

І Рейчел, уже щедро пітніючи й трусячись так сильно, що мікрофон у неї в руці заскакав, відповіла:

- Я сказала, що ми всі хворі. Ми всі, ми всі, ну, тобто, ми просто хворі. Ви знаєте? - Слова виливалися з неї, як кров із колотої рани. - Ми загубилися, захворіли, і всі ми вдаємо, ніби це не так, але потім усі ми зникаємо. Ми всі, бляха, просто зникаємо.

До заходу сонця кадри, на яких Рейчел із дрожем у руках і плечах, кліпаючи в намаганні захиститися від поту, що лився з її лоба, повторювала спантеличеному ведучому: «Ми всі хворі», облетіли весь світ.

Під час розбору ситуації вище керівництво зійшлося на тому, що, хоча відключити трансляцію за чотири секунди до того, як Рейчел сказала «бляха», було правильно, відключити її треба було на десять секунд раніше. Треба було зробити рекламну паузу, щойно стало ясно, що Рейчел з'їхала з глузду, а більшість погоджувалася з тим, що сталося це тоді, коли вона вперше сказала: «Ми всі хворі».

Рейчел звільнили по мобільному, коли вона йшла злітною смугою в аеропорту імені Туссена Лувертюра до літака додому.

Першого вечора після повернення Рейчел подалася до бару в Маршфілді за кілька кварталів від їхнього будинку. Себастьян працював усю ніч і чітко дав зрозуміти, що наразі не має охоти її бачити. Він сказав, що залишатиметься у човні, доки не зможе «космислити те, що вона зробила з ними обома».

Правду кажучи, Рейчел не могла поставити це йому на карб. Лише за кілька тижнів до неї остаточно дійде, що сталося з її кар'єрою, та коли ненароком помітила своє відображення у дзеркалі в барі, вихиляючи горілку, її вразило, який у неї наляканий вигляд. Рейчел не почувалася наляканою - вона почувалася заціпенілою. Та все ж за пляшками з віскі праворуч від каси вона побачила відверто нажахану жінку, трохи схожу на її матір, а трохи - на неї саму.

Бармен явно не бачив відео з її зривом. Він поведився з нею так, як знуджені бармени у всьому світі поводяться з клієнтами, на яких ім начхати. Вечір був млявий, тож він не міг набрати достатньо чайових, хай як завзято він лицеміритиме й усміхатиметься. Тому бармен не робив нічого такого, а читав газету на протилежному кінці стійки й переписувався з

кимось телефоном. Рейчел і собі поглянула на телефон, але нових повідомлень у неї не було: усі, кого вона знала, поховалися, доки боги не вирішать, як сильно вони хочуть атакувати далі – чи їм уже можна змилюститись і виплюнути її. Зате їй надійшов один електронний лист. Вона, ще навіть не тицьнувши в іконку пошти, здогадалася, від кого він, і всміхнулася, побачивши ім'я Браяна Делакруа.

Рейчел,

ти не заслужила на покарання за те, що залишилася людиною серед нелюдності. Не заслужила на звільнення чи осуд. Ти, блін, заслужила на медаль. Це просто думка однієї людини. Тримайся.

БД

«Хто ти? – подумала вона. – Диваче з (майже) ідеальним відчуттям часу! Браяне Делакруа, найближчим часом я хотіла б...»

Чого?

«Я хотіла б надати тобі шанс пояснити ту дивну зустріч під Атенеєм. Бо не можу пов'язати того хлопця з тим, хто зараз надіслав мені цю записку».

Бармен приніс їй ще одну порцію горілки, і вона вирішила, що піде назад, до своєї квартири, і, можливо, напише електронного листа Браянові Делакруа, у якому сформулює деякі з думок, які щойно промайнули в її голові. Вручила барменові свою кредитку та сказала, що з неї можна взяти гроші. Поки він оплачував замовлення, відчувала найсильніше дежавю на своїй пам'яті. Ні, це було не просто дежавю: вона була певна, що вже переживала саме цю мить. Рейчел перехопила у дзеркалі погляд бармена, і він у відповідь чудно позирнув на неї, наче не знав, чому вона так напружено на нього дивиться.

«Я не знаю тебе, – подумала вона. – Проте знаю цю мить. Я її вже пережила».

А тоді зрозуміла, що це не так. Цю мить пережила її мати. Це був повтор фотографії її матері приблизно в тому ж місці, у барі зі схожим плануванням, у схожому освітленні тридцять один рік тому. Вона, як і її мати, відсутнім поглядом глипала на пляшки. Тутешній бармен, як і бармен на знімку, оплачував замовлення, повернувшись до неї спиною. Його очі відображались у дзеркалі. Її очі відображались у дзеркалі.

«Пошукай себе в його очах», – сказала її мати.

«Рейчел у дзеркалі», – сказав Джеремі.

Бармен приніс їй чек. Рейчел додала чайових і підписала його.

Вона залишила горілку недопитою на стійці й побігла додому. Зайшла до своєї спальні й відкрила коробку з-під взуття, у якій було повно фотографій. Фото з бару у Східному Балтиморі лежали у верхній частині купи – там, де вони із Джеремі залишили їх улітку два роки тому. Рейчел слідом за матір'ю поглянула на дзеркало за пляшками з віскі, туди, куди насправді дивилась Елізабет, на те, що сповнило вираз її обличчя напруженням і еротизмом.

Над касою виднілося лице бармена, який дивився просто в очі Елізабет. Зелень його очей була така бліда, що мало не переходила в сірість.

Рейчел віднесла фотографію до свого дзеркала в убиральні. Підняла її до своєї голови. Його очі були її очима: той самий колір, та сама форма.

- Ну, блін... - мовила вона. - Здрастуй, тату.

8. Граніт

Рейчел гадала, що того бару вже давно не існує, та варто їй було зауглити «Бар У Майло Східний Балтимор», як той миттю відобразився в неї на моніторі разом із купю фотографій. Бар дещо змінився: у цегляній стіні з боку вулиці з'явилося три великих вікна, освітлення стало м'якше, касу було комп'ютеризовано, а табурети тепер мали спинки й ошатні підлокітники; проте за барною стійкою висіло те саме дзеркало, а пляшки там стояли в такій самій послідовності. Прапорець «Балтимор колтс» на стіні замінили прапорцем «Балтимор рейвенс».

Рейчел зателефонувала їй попросила дати слухавку власникові.

Підійшовши до телефону, він сказав:

- Ронні слухає.

Вона пояснила, що працює репортеркою на Шостому каналі, не сказавши, на якому саме шостому каналі, не сказавши, що працює над певним матеріалом. Зазвичай, коли вона називалася репортеркою, перед нею миттю відчинялися чи зачинялися двері; у будь-якому разі їй, як правило, не доводилося гаяти часу на подальші пояснення.

- Ронні, я намагаюся відшукати бармена, який працював у барі «У Майло» 1979 року. І подумала, чи немає у вас тогочасних записів про найманих працівників, якими ви б могли поділитися.

- Бармен у сімдесят дев'ятому? - сказав він. - Ну, то, напевно, був Лі, але дайте-но мені перепитати в батька.

- Лі? - повторила вона, та він уже поклав слухавку. Кілька хвилин вона не чула майже нічого - мабуть, вони розмовляли десь далеко від слухавки, хто його зна, - та відтак почула, як до телефону наближаються чиїсь кроки, а тоді його із шурхотом підняли зі стійки.

- Це Майло.

Рипливий голос, а тоді - важке, шумне дихання через ніздрі.

- Той самий Майло?

- Так, так. Чого треба?

- Я хотіла зв'язатися з чоловіком, який працював у вас барменом майже тридцять два роки тому. Ваш син говорив про якогось Лі.

- Він тоді працював на нас.

- І ви його пам'ятаєте?

- Ну так, він пропрацював тут щонайменше двадцять п'ять років. Пішов років із вісім тому.

- І він тоді був там єдиним барменом?

- Ні, але був головним. За стійкою потроху працювали я, моя покійна дружина та старий Гарольд, який тоді саме впадав у маразм. Тепер зрозуміли?

- Ви знаєте, де можна знайти Лі?

- А може, скажете, чому ви про це питаєте, міс?..

- Чайлдс.

- Міс Чайлдс. Може, скажете, чому цікавитесь Лі?

Їй не спадало на думку жодної причини збрехати, тож вона сказала йому:

- Можливо, він знав мою матір.

- Лі знав багатьох жінок.

Вона пішла ва-банк.

- Можливо, він був моїм батьком.

Затихли всі звуки, крім його дихання через ніздрі. Це тривало так довго, що вона мало не заговорила знову просто з тривоги.

- Скільки вам років? - урешті спитав він.

- Тридцять один.

- Що ж, - повільно проказав Майло, - тоді він був гарним сучим сином. Зустрічався з кількома жінками - здається, із десятима. Гадаю, навіть гріш може сяяти, коли він новенький.

Знову дихання.

Вона подумала, що зараз він скаже щось іще, та за якийсь час усвідомила, що цього не буде.

- Я б хотіла з ним зв'язатись. Якби ви були не проти мені допомогти, це було б...

- Він помер.

Її серце схопили й стиснули дві маленькі руки. По карку ринула вгору крижана вода, заливаючи череп.

- Він помер?

Фраза прозвучала голосніше, ніж хотілося Рейчел.

- Еге ж, років із шість тому. Він пішов від нас, пішов працювати до іншого бару в Елктоні. А кілька років по тому вмер.

- Як?

- Від серцевого нападу.

- Він же був молодий.

- П'ятдесят три роки, - сказав Майло. - Може, п'ятдесят чотири. Атож, він був молодий.

- Яке в нього було повне ім'я?

- Ну, міс, я вас не знаю. Не знаю, чи не могли б ви висунути рідним, які в нього залишилися, якусь претензію у зв'язку з батьківством. Я замало знаю про такі речі. Але, знов-таки, я не знаю вас - ось у чому проблема.

- А якби ви мене знали, було б краще?

- Однозначно.

Наступного ранку Рейчел поїхала потягом зі станції Бек-Бей до Балтимора. Вона безневинно зазирнула в очі дівчині студентського віку, повз яку йшла на платформі, і дівчина вирячила очі, раптом упізнавши її. До кінця платформи Рейчел ішла повисивши голову. Стала поряд із немолодим паном у сірому костюмі. Він нагородив її смутною усмішкою і продовжив читати «Блумберг маркетс». Вона не могла зрозуміти, звідки в його усмішці смуток: він її шкодує чи просто схильний сумно всміхатися.

Рейчел сіла в потяг без подальших пригод, відшукавши місце в задній частині напівпорожнього вагона. Із кожною милею, яку долав потяг, вона відчувала, що ще трішки віддаляється від свого нового амплуа людини, яка зганьбилася публічно, а проїхавши Род-Айленд, уже майже розслабилася. Рейчел замислилася, чи не полегшало їй ще й від усвідомлення того, що вона іде якщо не додому, то принаймні до свого коріння. А ще її дивним чином утішало те, що вона повторює у зворотному порядку шлях своєї матері та Джеремі Джеймса, яким вони навесні 1979 року прибули до західного Массачусетсу. Відтоді минуло понад три десятиліття, і тепер надворі була середина листопада. Міста й містечка, які вона проминала, застрягли між пізньою осінню і ранньою зимою. Деякі муніципальні автостоянки вже були посипані дорожньою сіллю і піском. Дерева стояли здебільшого голі, а в небі, голому, як дерева, не було сонця.

- Оце він.

Майло поклав на барну стійку перед нею фото в рамці, тицьнувши коротким вказівним пальцем неподалік від обличчя худорлявого лисуватого чоловіка похилого віку. Він мав високий лоб, запалі щоки та її очі.

Майло було років вісімдесят, і він дихав за допомогою каністри з рідким киснем, яку носив у пояській сумці на попереку. Її прозорі силіконові трубки тягнулися вздовж його спини, потім перегиналися через вуха, а тоді спускалися по щоках до ніздрів, у які входили носові канюлі. Він пояснив Рейчел, що невдовзі після сімдесяти почав хворіти на емфізему. Останнім часом гіпоксія прогресувала, та не так швидко, щоб заважати йому нишком викурювати по вісім-десять сигарет на день.

- Добрі гени, - пояснив Майло, поклавши перед нею фото без рамки. - У мене добрі. Але не в Лі.

Знімок без рамки був трохи ширіший за перший - офіційне фото працівників, на якому всі позували. Цій фотографії без рамки було вже кілька десятиліть. Лі мав копицю тонкого волосся майже чорного кольору, а його очі були посаджені глибше. Він усміхався якійсь репліці клієнта. Якщо кілька інших відвідувачів сміялися, позакидавши голови назад, то Лі злегка, стримано всміхався. Ця усмішка була не запрошенням, а фортечним ровом. Судячи з вигляду, йому було щонайбільше двадцять сім чи двадцять вісім років, і Рейчел одразу стало видно, що привабило її матір. У тій

легкій усмішці яскраво відчувалися стримана життєва сила й запалена замкненість. Вона одночасно обіцяла надто багато й надто мало. Лі здавався схожим на найгіршого бойфренда й найкращого коханця всіх часів і народів.

Рейчел зрозуміла, чому її мати казала, ніби від нього пахло «блискавкою». І запідозрила, що, якби вона сама ввійшла 1979 року до того бару, а там за барною стійкою стояв цей чоловік, вона б залишилася на щось більше, ніж одна порція алкоголю. Він скидався на розпусного поета, на одурманеного наркотиками художника-генія, на музиканта, який загине в автокатастрофі наступного дня після підписання великого контракту зі студією звукозапису.

Однак уявлення про життя Лі, яке склалося в неї з наданих Майло фотографій, здебільшого обмежувалося тим самим баром, у якому вона тепер сиділа. Вона відчувала, як його світ, його вибір і перспективи сексу без зобов'язань із яскравими жінками звужувалися з кожним фото. Невдовзі світ за барною стійкою став таким, що про нього не варто було мріяти – від нього варто було ховатися. За жінками, які колись бігали за ним, тепер треба було бігати самому. А далі тих самих жінок уже треба було задобрювати достатньою дозою гумору й алкоголю. Врешті-решт думка про те, що він розглядає їх як сексуальні об'єкти, почне їх відштовхувати чи веселити.

Але якщо сексуальна привабливість Лі з кожним роком зменшувалася, то його усмішка ширшала. Поки він дожив до часів, коли Рейчел пішла до середньої школи, так і не знявши чорного жилета поверх білої сорочки, носіння яких Майло вимагав від своїх барменів, його шкіра вкрилася плямами, лице обвисло, усмішка пожовтіла, а серед задніх зубів у нього з'явилося дві прогалини. Проте з кожним фото він здавався вільнішим, менш обтяженим тим, що ховалося за його нахабною усмішкою, за його нахабною сексуальною харизмою. Його душа неначе розквітала, поки тіло занепадало.

Відтак Майло дістав стос фотографій зі щорічного софтбольного матчу й пікніка для рідних і друзів із нагоди Дня Незалежності. На фото разом із Лі знов і знов з'являлися дві жінки. Одна з них була худю брнеткою і мала напружене, тривожне обличчя; друга була пухкенькою рум'яною білявкою, що зазвичай тримала в одній руці келих із напоєм, а в другій – сигарету.

– То була Еллен, – сказав Майло про брнетку. – Вона була сердита. Чому, не знав ніхто. Жінка з тих, які вміють висмоктати всі соки з гостей на дні народження, весіллі, Дні подяки, – і я бачив, як вона вбивала всі ці святкування. Хочу сказати, що вона пішла від Лі десь у вісімдесят шостому. Чи вісімдесят сьомому? Не пізніше. Інша була його другою дружиною. Медді. Коли я чув про неї востаннє, вона ще була жива. Мешкала в Елктоні. Вони з Лі добре прожили кілька років, а потім якось віддалились одне від одного.

– Він мав дітей? – запитала Рейчел.

– Від цих жінок – ні. – Майло якусь мить уважно дивився на неї з-за стійки, завівши руку за спину, щоб підкрутити щось на своєму дозаторі кисню. – Думаєте, ви його донька, так?

– Цілком у цьому впевнена, – сказала Рейчел.

– У вас його очі, – відповів Майло, – це вже точно. Вдайте, ніби я сказав щось кумедне.

– Що?

- Засмійтеся, - попросив він.

- Ха-ха, - сказала вона.

- Ні, по-справжньому.

Вона окинула поглядом бар. Там було порожньо. Вона тигикнула і здивувалась, як широко це прозвучало.

- Це його сміх, - зауважив Майло.

- Тоді це однозначно, - мовила вона.

Він усміхнувся.

- Замолоду мені казали, що я схожий на Воррена Оутса. Знаєте, хто це?

Вона похитала головою.

- Кіноактор. Знявся в купі вестернів. І в «Дикій банді» теж.

У відповідь вона знічено стонула плечима.

- Хай там як, я дійсно був схожий на Воррена Оутса. Тепер мені кажуть, що я схожий на Вілфорда Брімлі. Знаєте, хто це?

Вона кивнула.

- Дядько з реклами «Квакер Оутс».

Він підтвердив:

- Так, це він.

- Ви дійсно на нього схожі.

- Так. - Він підняв палець. - І все ж, наскільки мені відомо, я йому не родич. І не родич Ворренові Оутсу. - Він трохи розвів великий і вказівний пальці. - Навіть трішечки.

Вона погодилася з ним, злегка кивнувши. На барній стійці було викладено життя однієї людини у фотографіях - так само як два роки тому влітку перед нею та Джеремі Джеймсом було викладено її життя. Знову колаж, який розповідав усе й не казав нічого. Рейчел підозрювала, що, навіть якщо людину фотографувати кожного дня її життя, вона все одно може приховати своє справжнє «я» - свою сутність - від усіх, хто забажає її пізнати. Її мати стояла перед нею щодня протягом двадцяти років, а вона знала про неї рівно стільки, скільки вважала за потрібне показувати Елізабет. А тепер її батько дивиться на неї із фотокарток 4?6, 5?7 і 8?10, у фокусі, несфокусованих, перенасичених і в недостатньому освітленні. Але він усе-таки завжди лишався непізнаваним. Вона бачила його обличчя, та не бачила далі нього.

- Він мав кількох нерідних дітей, - сказав їй Майло. - Еллен, коли він із нею познайомився, мала сина, а Медді - доньку. Не знаю, чи всиновлював він когось із них офіційно. Ніколи не здогадувався, подобалися вони йому чи він їм, або, може, все було навпаки. А може, правда була десь посередині. - Майло знизав плечима й опустив погляд на колаж. - Він багато знав про віскі, за багато років поїздив кількома мотоциклами, які

любив, якийсь час мав собаку, та той захворів на рак, тож собак він більше не заводив.

- І він пропрацював тут двадцять п'ять років?

- Десь так.

- Він прагнув чогось, окрім роботи барменом?

Майло на мить відвернув погляд, намагаючись пригадати.

- Коли йому дуже подобалися мотоцикли, він якийсь час говорив із іншим хлопцем про те, щоб відкрити разом майстерню, де вони їх ремонтуватимуть, а може, і кастомізуватимуть. Коли помер собака, він багато прочитав про ветеринарні школи. Але з того так нічого й не вийшло. - Він знизав плечима. - Якщо він і мав якісь інші мрії, то ховав їх десь далеко.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65896729&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Твоя любов даремна знов? / Її ти краще відпусти. / Я знаю, це так, і все ж ніяк / Не можеш ти з мого серця піти (пісня «Відколи я на тебе запав»).
- Тут і далі прим. перекл.

2

Associates - партнери (англ.).

3

Рейчел має на увазі Ратгерський університет.

4

Малет – зачіска, у якій волосся спереду та з боків коротко підстрижене, а ззаду лишається довгим.

5

Оксиконтин – знеболювальний препарат, в Україні відомий як оксикодон.

6

NPR (National Public Radio, укр. Національне громадське радіо) – найбільша некомерційна мережа радіостанцій у США.

7

Тривала творча відпустка.

8

Форма спільного володіння нерухомістю (найчастіше – готельним номером), у якій кожна людина має право користуватися нею впродовж чітко визначеного часу.

9

Атіван – транквілізатор, в Україні відомий як лоразепам.